UNIVERSAL
LIBRARY
OU_206077
UNIVERSAL
LIBRARY

OUP—391—29-4-72—10,000

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T781.62 G72T Accession No. T796

Author గోవిందకవి, పోలూరి

Title తాళదశప్రాణప్రదీపిక 1933.

This book should be returned on or before the date last marked below

No. XLVIII.

తంజావూరు సరస్వతీమహాల్ ప్రచురణము 13.

తాళదశప్రాణప్రదీపిక.

PRINTED AT.
THE VICTORIA JUBILEE PRESS,
CHITTOOR.

Tanjore Saraswati Mahal Series No. 13.

TALADASAPRANAPRADEEPIKA.

(By POLURI GOVINDAKAVI)

CRITICALLY EDITED WITH INTRODUCTIONS & NOTES.

BY

SRI. K. VASUDEVA SASTRI, B.A.,
Pandit for research, Sarasvati Mahal Library, Tanjore.

SRI. A. MAHADEVA SASTRI,
Pandit, Sarasvati Mahal Library, Tanjore.

AND

SRI. V. SUNDARA SARMA, SAHITYA SIROMANI,
Pandit, Sarasvati Mahal Library, Tanjore.

College of Arts & Commerce.

PUBLISHED BY

S. GOPALAN, B.A., B.L.,

HONORARY SECRETARY, FOR THE ADMINISTRATIVE COMMITTEE

T. M. S. S. M. LIBRARY, TANJORE.

1950.

Price Rs. 1—8—0.

PREFACE.

Tanjore has long been and still is the home of the best and purest in Carnatic Music and Bharata Natya. And for this position, it owes a good deal to the well-preserved and valuable manuscripts on Sangita Sastra and Sampradaya of Saraswati Mahal Library. We have in the Library more than three hundred manuscripts in the Sangita and Natya section, and they contain thousands of Kirtanas, Jatis in various Talas, numerous Padams and several tratises on the theory and practice of Music and Dance. The number of works that deserve immediate publication will be about 100 and our present series includes three works on music and dance, namely (1) Taladasapranapradeepika, the present work in Telugu, (2) Sangita Darpana of Damodara in Sanskrit and (3) Gita-Govinda with Abhinaya for every word in Sanskrit. With the help of the generous grants of the Government we hope to bring out all the valuable works in the coming years.

The present work "Taladasapranapradeepika" is included in the Telugu section of our Library, apparently because its literary merit is no less than its value as a standard text book on Tala. Considering the paucity of reliable standard works on Talas, the present publication comes none too soon into the field to help the modern students and musicians in acquiring a correct knowledge of our Sampradaya in Music.

Our publication is based on a single manuscript in our Library, as no other copy of it is available in any place. Thanks are due to our Telugu Pandits Sri A. Mahadeva Sastry and Sri V. Sundara Sarma for the careful way in which they have edited the work with the help of Sri K. Vasudeva Sastrigal in understandings the theory of the art.

The timely grants made by the Madras Government have helped us to bring out this and other valuable Publications.

We are specially grateful to our Premier Sri P. S. Kumaraswami Raja, and our Education Minister Sri K. Madhava Menon, for the keen interest they evince in our Library.

Saraswathi Mahal Library,
Tanjore,
7—10—1950.

S. GOPALAN.
Hon: Secretary.

GENERAL EDITORS' INTRODUCTION
TO THE
MADRAS GOVERNMENT ORIENTAL SERIES.

The Government of Madras took up for consideration the question of publication of the various manuscripts in different languages on subjects like Philosophy Medicine, and Science etc., early in May 1948. Important manuscript Libraries in the Madras Presidency were requested to send a list of unpublished manuscripts with them for favour of being considered by the Government for publication. The Honorary Secretary of the Tanjore Maharaja Serfoji's Saraswathi Mahal Library, Tanjore, alone complied with this request. This list as well as a similar list of unpublished manuscripts in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras were carefully examined and a tentative selection of manuscripts suitable for publication was made. The Government in their Memorandum No. 34913/48—10, Education, dated 4-4-1949 constituted an expert committee with the Curator of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, as the Secretary, for the final selection of manuscripts suitable for printing and for estimating the cost of publications. The following are the members of the Committee.

The name of Personnel of the Committee Constituted for Selecting Manuscripts for Publication.

1. Sri T. M. Narayanaswami Pillai, M.A., B.L.,
2. „ R. P. Sethu Pillai, B.A., B.L.,
3. „ C. M. Ramachandra Chettiar, B.A., B.L.,
4. „ R. Krishnamoorthy (Kalki).
5. „ Dr. N. Venkataramanayya, M. A., PH. D.,
6. „ M. Ramanuja Rao Naidu, M.A.,
7. „ V. Prabhakara Sastri.
8. „ N. Venkata Rao.

9. Sri H. Sesha Ayyangar.
10. ,, Masti Venkatesa Ayyangar.
11. ,, M. Mariappa Bhat, M A., L.T.,
12. Dr. C. Achyuta Menon, B. A., PH. D.
13. ,, C. Kunhan Raja M. A , D. PHIL.,
14 ,, A. Sankaran, M. A. PH. D., L. T.,
15. Sri P. Rama Sastri.
16. ,, S. K. Ramanatha Sastri.
17. Dr. M Abdul Haq , M A., D. PHIL., (Oxen).
18. Afzul-u-Ulma Hakim Khader Ahamed.
19. Sri P. D. Joshi.
20. ,, S. Gopalan, B.A , B.L.,
21. ,, T. Chandrasekharan, M.A.. L.T.,

The members of the Committee formed into Sub-Committees for the various languages, Sanskrit, Tamil, Telugu, Kanada, Malayalam, Marathi and Islamic languages. They met during the month of May 1949 at Madras and at Tanjore to examine the manuscripts and make a selection. The recommendations of the Committee were accepted by the Government in G. O. No. Mis. 2745 Education dated 31—8—1949 and they decided to call these publications as the "**Madras Government Oriental Series**", and appointed the Curator, Government Oriental Manuscripts Library, Madras-5, as the General Editor of the Publications. The following manuscripts have been taken up for publication during the current year.

"A" From the Government Oriental Manuscripts Library, Madras.

TAMIL.

1. KAPPAL SASTRIAM.
2. ANUBHAVA VAIDYA MURAI.
3. ATTANAKOLAHALAM.
4. UPADESA KANDAM.
5. COLAN PURVA PATAYAM.
6. KONGADESA RAJAKKAL.
7. SIVAJNANA DIPAM.
8. SADASIVA RUPAN, with commentary.

TELUGU.

1. SANGITA RATHNAKARAMU.
2. AUSHADHA YOGAMULU.
3. VAIDYA NIGHANTU.
4. DHANURVIDYA VILASAMU.
5. YOGA DARSANA VISHAYAMU.
6. KHADGA LAKSHANA SIROMANI.

SANSKRIT.

1. VISHANARAYANIYAM.
2. BHARGAVA NADIKA.
3. HARIHARACATURANGAM.
4. BRAHMA SUTRA VRITTI, MITAKSARAM.
5. NYAYASIDDHANTA TATVAMRTAM.

MALAYALAM.

1. GARBHA CHIKITSA.
2. (a) VASTHULAKSHANAM.
   (b) SILPASASTRAM.
   (c) SILPAVISAYAM.
3. MAHASARAM.
4. KANAKKUSARAM.
5. KRIYAKRAMAM.

KANADA.

1. LOKOPAKARA.
2. RATTAMATA.
3. DIKSABODHE.
4. ASVASASTRAM.
5. (a) AUSHADHAGALU.
   (b) VAIDYA VISHAYA.
6. SANGITA RATNAKARA.
7. SUPASASTRA.

ISLAMIC LANGUAGES.

1. JAMIL-AL-ASHYA.
2. TIBB-E-FARIDI.
3. TAHQUIQ-AL-BUHRAN.
4. SHAFINAT-AL-NAJAT.

"B" From the Tanjore Maharaja Serfoji's Saraswathi Mahal Library, Tanjore.

TAMIL.

1. SARABENDRA VAIDYA MURAI. (DIABATES).
2. do (E. N. T.)
3. AGASTHYAR.
4. KONGANARSARAKKU VAIPPU.
5. TIRUCHITRAMBALAKOVAIYYAR with Padavurai
6. KALACHAKRAM.
7. TALASAMUDRAM.
8. BHARATANATYAM.
9. (a) PANDIKELI VILASA NATAKAM.
   (b) PURURAVA CHAKRAVARTHI NATAKAM.
   (c) MADNA SUNDARA VILASA NATAKAM.
   (d) PERCY MACQUEEN'S COLLECTION (in the Madras University Library) of Folklore.
10. RAMAYYAN AMMANAI.
11. TAMIL PADALKAL including Pattinathar Venba and Vannankal.

TELUGU.

1. KAMANDAKANITISARAMU.
2. TALADASAPRANADIPIKA.
3. (a) RAGHUNATHA NAYAKA ABHYUDAYAMU.
   (b) RAJAGOPALA VILASAMU.
4. RAMAYANAMU by Katta Varadarajul.

MARATHI.

1. NATYASASTRA SANGRAHA.
2. (a) BOOK OF KNOWLEDGE VAHI.
   (b) FOLK SONGS.
   (c) DORA DARUN VENI PADDHATI.
   (d) ASWASA CHATULA DUMNI.

3. (a) PRATAPASIMHENDRA VIJAYA PRABANDHA.
   (b) SARABENDRA TIRTHAVALI.
   (c) LAVANI.
4. DEVNDRA KORAVANJI.
5. BHAKTA VILAS.
6. SLOKA BADHA RAMAYANA.

SANSKRIT.

1. ASWASASTRA with Tricolour illustrations
2. RAJAMRIGANKA.
3. CHIKITSAMRITASAGARA.
4. AYURVEDA MAHODADHI.
5. GITAGOVINDA ABHINAYAM.
6. (a) COLA CAMPU.
   (b) SAHENDRA VILASA.
7. DHARMAKUTAM SUNDARA KANDA.
8. JATAKA SARA.
9. VISHNUTATVANIRNAYA VYAKHYA.
10. SANGITA DARPANA.
11. BEEJA PALLAVA.

It is hoped that the publication of most of the important manuscripts will be completed within the next four years.

Some of the manuscripts taken up for publication are represented by single copies in the Library and consequently the mistakes that are found in them could not be corrected by comparing with other copies. The Editors have, however, tried their best to suggest correct readings. The wrong readings are given in round brackets and correct readings have been suggested in square brackets. When different readings are found, they have been given in the foot note or incorporated in the text itself.

The Government of Madras have to be thanked for financing the entire scheme of Publication although there is a drive for economy in all the departments.

My thanks are due to the members of the Expert Committee who spared no pains in selecting the manuscripts for publication. I have also to thank the various editors, who are experts, in their own field. for readily consenting to edit the manusctips and see them through the press. The various Presses that have co-operated in printing the manuscripts in the best manner possible also deserve my thanks for the patience exhibited by them in carrying out the corrections made in the proofs.

Oriental M. S. S. Library,
Madras, 1950.

T. Chandrasekharan,
General Editor.

INTRODUCTION.

"TALA" can best be translated as "rhythm' in English. It controls the movement of a musical piece and adds to its elastic gait. The elements which constitute Tala are ten in number, and they are described as the ten "Pranas" or the ten life-giving elements of a Tala. The word Prana is not used in "BHARTA'S Natya Sastra" or "Sangeetaratnakara", although all the ten elements are described there in detail. The word occurs in "Audibharata" a traditional compilation of the essential quotations in Natya and Nartana sastra. There are four recensions of Audibharata in the Saraswathi Mahal Library, each with a Telugu commentary of its own. The word "Prana" occurs also in a work called "Arjuna Bharatam" which is preserved in a fragmentary form in the Saraswati Mahal Library.

The work that is now published is a Telugu treatise on the ten Pranas of Tala and it is called TALADASAPRANAPRADEEPIKA, and the author Poluri Govinda Kavi who is an Andhra has evidently taken his material from the traditional practitioners of Sangeeta and Natya in Andhra Desa, and from the Audibharata which appears to have been well preserved in the Andhra country. It may not be out of place to point out in this connection that all our Arts, Sciences, and Literature had been almost effaced during the foreign invasions of the thirteenth and fourteenth century and we owe it to the Nayaks of Vijianagar that our culture was revived once again. Our cultural revival in the south therefore has been accomplished by the Nayaks who are Andhras, and in the Telugu language, their mother tongue. Any one who wanted to get any proficiency in any of the fine-arts till about 100 years ago, had to learn Telugu.

The ten elements which go to make up the concept of Tala are:

(1) Kala or time and its perception.

(2) Kriya or the beats (Sasabda, that is accompanied with sound), and the movements of the hands and fingers, (nissabda or unaccompanied by sound), by which time is measured and divided into rhythmic parts. There are four Sasabda Kriyas and four Nissabda Kriyas.

(3) "Marga" or the provincial modes in rhythm. They are four in number.

(4) "Anga" or the several units of time which are combined together to form a particular Tala. The standard unit is "Laghu". It was originally concieved as the time taken for pronouncing a short vowel, and hence the name. The next higher unit is a "Guru" which means a long vowel. It is twice as long as a "Laghu". The next higher unit is a "Pluta" which means an elongated long vowel. It is thrice as long as a "Laghu". In the lower denominations we have first the "Druta" which is half as long as a Laghu and "Anudruta" which is half a "Druta". The absolute value of a Laghu varies with the provincial modes and other exigencies of musical composition.

(5) "Kalaa" is the mode of creating sub-species of particular varieties of Talas by using multiples of the units (Angas) constituting them. Thus taking the earliest classical Tala called "Chachchatputa" which is constituted by four units, namely, 1 Guru, 1 Guru, 1 Laghu, and 1 Pluta, making up a total duration of eight Laghus, we have sub-species of this Tala called "DWIKALA" and "CHATUSHKALA" Chachchatputa. In

Dwikala, each constituent unit is doubled, so that the Tala now becomes constituted by two Gurus, two Gurus, one Guru and three Gurus, making up a total duration of Sixteen Laghus. The Chatushkala variety is created by doubling the number of units of the Dwikala.

(6) "Jaati" is the gait of the rhythm of the particular variety of Tala. The gait is first classified into two main kinds, namely, those with four steps and those with three steps called respectively Chaturasra and Tryasra; and the original Talas consisted only of two, namely the standard Tala of Chaturasra variety called Chachchatputa and that of the Tryasra called Chachaputa. Their constitution in Laghus are 2 2 1 3, and 2 1 1 2 respectively. It is seen that in the first Tala we have two compound paces of four steps each, and in the second, two compound paces of three steps each.

This is the sense in which the word Jaati is used in Natya Sastra. (Vide Natya Sastra, Benares Edition, chapter 31 vv 10 and 12). The next Jaati which is mentioned is "Misra" (mixed) which is said to be produced by mixing Chaturasra and Tryasra making up seven steps. The only other Jaati mentioned by the Natya Sastra is Sankeerna which can be produced by promiscuously adding multiples or fractions of three and four. The later authors have named a pace of nine steps as Sankeerna Jaati and given the name of Khanda for a pace of five steps We have thus five Jaatis in modern practice.

The word Jati however is used in modern Practice in Karnatic music, in two senses. In one sense it means the number of Akshara Kaalas in the Laghu, and its multiples constituting a Tala. In this sense the number of

Akshara Kaalas, by some quaint reasoning, is not made to apply to the lower denominations of Laghus, namely, Druta and Anudruta which are always supposed to retain the Chaturasra character, and have only two and one Akshara Kala respectively. Thus in Triputa Tala which is consituted by 1 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$, in Chaturasra Jati, the Akshara Kalas are 4 2 2 = 8; in the Tryasra Jati the Akshara Kala must strictly speaking be 3 $1\frac{1}{2}$ $1\frac{1}{2}$ = 6, but in practice, they maintain that the Akshara Kalas are 3 2 2 = 7. This anamoly has its own history.

Originally the classical Talas called Marga Talas were five in number namely :—

1.	Chachchatputa – Chaturasra	– 2	2	1	3		
2.	Chaachaputa – Tryasra	– 2	1	1	2		
3.	Shatpitaputraka – Tryasra	– 3	1	2	2	1	3
4.	Sampakveshtaka – Tryasra	– 3	2	2	2	3	
5.	Udghatta – Tryasra	– 2	2	2			

Many Sankeerna Talas were also allowed as well as the Dwikala, Chatushkala and other multiple varieties of these Talas.

The Sankeerna Talas were given a name and a habitation in mediaeval times and they were listed as 120 Desi Talas. But all these Talas both Marga and Desi were practically forgotten during the Dark ages, except seven Talas which were preserved in the species of musical composition called "salagasuda" These seven were Dhruva, Mathya, Rupaka, Jhampa, Adda, Triputa and Eka; but the revived Art of music required more Talas than these seven for its full expansion. The device therefore of creating new sub-species by assigning three, four, five, seven or nine Akshara Kaalas for the Laghu was thought of. The idea worked very well when

apllied to the higher denominations of Laghu. But in the case of Druta and Anudruta the difficulty caused by fractional Akshara Kalas in Tryasra, Khanda etc, had to be overcome by cutting the Gordian Knot and ruling that Druta and Anudruta will always retain the Chaturasra character in all sub- species.

Another sense in which the word Jaati is used is for denoting the gait of the musical piece. Musicians and players on Mridanga and other Tala Vadyas show their proficiency in Tala by changing the gait of the piece maintaining at the same time the total number of Aksharas of the piece.

(7) "Laya" is the quickness or slowness of the pace of a musical piece. We have thus three kinds of Layas. The slowest is Vilamba, the middling pace is Madhya, and the quickest is Druta.

(8) "Yati" is the artistic arrangement of quick and slow paces in musical pieces. We have primarily three yatis. The first is the Sama or the uniform pace throughout. The Srotogata is the gradually quickening pace and Gopuchchha is that which gradually slows down. These are the only three yatis mentioned in the Natya Sastra and Sangeetaratnakara. Later authors speak of a fourth and a fifth, namely, Mridanga Yati and Pipeelika Yati. The former has a quick Laya in between slower Layas, the latter has a slow Laya in between quicker Layas.

(9) "Graha" is the particular point in the Tala where the muscial piece begins. If the Tala and the musical piece begin simultaneously it is Sama Graha. If the Tala begins earlier than the piece, then it is said to have Ateeta Graha. If the Tala begins later than the piece, then it has Anagata Graha.

(10) "Prastara" is the mode of permuting and combining the units of time (Angas) in different ways to form a particular Tala. These permutations and combinations are done in a particular order, so as to avoid the same form of permutation occuring more than once. There are short-cut methods for ascertaining the possible number of permutations and combinations, for ascertaining the order of a particular combination when the form is given, and the form of a particular combination when the order is given. The number of combinations between two fixed limits are also calculated by means of formulas These short-cuts are severally called Sankhya, Nashta, Uddhishta, Meru and Khanda Meru.

This short account of the Ten Pranas of Talas will, it is hoped, help the reader in understanding the text of this publication.

There is only one manuscript of this work in our Library and no other elsewhere, and the Telugu Pandits of the Library have spared no pains in getting at the correct text. It is hoped that this work will serve as a standard work of reference for the present day Sampradaya of Tala in our music and dance

Saraswathi Mahal Library Tanjore
7—10—50

K VASUDEVA SASTRY,
Joint Editor

—— o ——

తొ లి ప లు కు

తాళదశప్రాణప్రదీపికయను నీభరతలక్షణగ్రంథమును రచించిన యతఁడు పోలూరి గోవిందకవి. భరతశాస్త్రమందలి తాళాధ్యాయమునకు నిది స్వతంత్రానువాదముగానోపు. ఆంధ్రవాఙ్మయములో నిది యగ్రతాంబూలమందుకొనఁదగిన లక్షణగ్రంథము. ఏతద్గ్రంథారంభముననే తాళంబునకుఁ బ్రయోజనమును బేర్కొనుచు నృత్తగీతవాద్యములవ్యవస్థితగతులై సంచరింపకుండుటకుఁ దాళమత్యంతావశ్యకమని కవి చెప్పియున్నాఁడు. ఆపద్యమీరీతిగనున్నది-

కం॥ "(1) తౌర్యత్రికమత్తేభము
వార్యస్థితి నడచు నెడను వడినంకుశసా
కర్యంబున మర్యాదా
ధుర్యంబుగ దానిఁ జేయదో తాళ మొగిన్" (చూ. పద్య
32. ప్ర॥ ఆశ్వా॥

అట్టి తాళంబునకును గొన్ని నియమములుండవలయును గదా! అవియే యీదశప్రాణంబులు వానిని నిరూపించుటయే యీగ్రంథముయొక్క పరమోద్దేశము ఆదశప్రాణంబులేవన; (1) కాలము (2) మార్గము (3) క్రియ (4) అంగము (5) గ్రహము (6) జాతి (7) కళ (8) లయ (9) యతి (10) ప్రస్తారము, అనునవి. (చూ. పద్య. 39 పుట॥ ప్ర॥ ఆశ్వా.)

ఆశ్వాసద్వయరూపమగు నీగ్రంథమునఁ బ్రథమాశ్వాసమునందు "కాల"మను మొదటిప్రాణము మొదలు "యతి" యను నవమప్రాణమువఱకు సవిస్తరముగా నిరూపింపఁబడియున్నది. పదియవప్రాణమైన ప్రస్తారముయొక్క వివరణమే ద్వితీయాశ్వాసము

---

(1) తౌర్యత్రికమన నృత్తగీతవాద్యములు.

లోని విషయము. ప్రథమాశ్వాసముకంటెఁ బెద్దదైన ద్వితీయాశ్వాసమును జదివిన తరువాత నతివివాదగ్రస్తమైన "ప్రస్తార"మను దశమప్రాణమును వివరించుటయే యితని పరమోద్దేశమనియు, ప్రథమాశ్వాసము నద్దానికి భూమికాత్మకమనియుఁ దోచకయుండదు.

కృతికర్త.

ఓబయామాత్యపుత్రుఁడైన పోలూరి గోవిందకవి సదాశివనృపతి ప్రేరేపించగా నీగ్రంథమును భరతము వీరరాఘవయ్యాసాహాయ్యమున రచించినట్లు దెలియుచున్నది. భరతశాస్త్రప్రవీణుఁడైన వీరరాఘవయ్యనుగుఱించి యీక్రిందిపద్యములో వర్ణించియున్నాఁడు.

చ॥ "సరసుఁడు లాస్యదర్శనవిశారదశారదతాళలక్షణం
బరసి తదీయలక్షణమునందఱు మెచ్చఁగఁదద్గుణంబుల
బ్బురముగఁ దెల్పువైఖరికిఁ బోల్పఁగ రెండవమేరుధన్వి యీ
భరతమువీరరాఘవయ పాటి మహానటమౌళి కల్గునే' (చూ.
పద్య. 20. ప్ర॥ ఆశ్వా.)

ఈభరతము వీరరాఘవయ్యయొక్క కాలముగాని యతని నివాసస్థలముఁగాని తెలుసుకొనుటకుఁ దగినయాధారములు దొరకుటలేదు.

గోవిందకవి పావులూరి మల్లనను దనగ్రంథమునందుఁ బేర్కొని మిక్కిలిప్రశంసించి యుండుటచేత నితఁడు మల్లనకుఁ దర్వాతవాఁడనుటకంటె నధికముగానితనికాలమునుగుఱించి చర్చింపఁజాలకున్నాము. ఇతఁడు నన్నయమల్లనలను మాత్రము పేర్కొని యుండుటచేత వారికంటె నర్వాచీనుఁడని చెప్పుటకు వీలగునేకాని అత్యర్వాచీనుఁడని చెప్పుటకుమాత్రము తావులేదు. మల్లననుగుఱించి చెప్పిన పద్యమీవిధముగానున్నది.

"మ॥ గణితాధారము సర్వలోకమరయంగా నందులో బెద్దయై
గణితాధారము నాట్యశాస్త్రమెయుఁగంగ గా వు న న్
మేటియై
గణితాంభోధధరించె సత్కృతుల విఖ్యాతంబుగా నెవ్వఁడా
గణకగ్రామణి పావులూరికవి నిక్కంబెంచెదన్ మల్లనన్"
(చూ. పద్య. 6 ప్ర॥ ఆశ్వా॥)

కవి యీగ్రంథమును సదాశివభూపతికి సంకితముఁజేసెను. ఈకవియే 'పర్వతనారదచరిత్ర"మను మఱియొక గ్రంథముఁగూడ రచించి యీసదాశివనృపతికే యంకితమొనర్చినట్లు నీగ్రంథము నందలి యీక్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

కం॥ 'మునుపును బర్వతనారద
మునినాముల చరితమును సముత్కటఫణితిన్
ఘనకావ్యంబుగ నొనరిచి
తనకిచ్చిన ఘనుఁడవౌఁగదా ప్రముదమునన్' (చూ.పద్య. 16. ప్ర॥ ఆశ్వా.)

కాని "సరస్వతీమహల్" గ్రంథాలయములో D. NO. 180 M. NO. 243. నెంబరుగల "పర్వతనారదోపాఖ్యానము" అనుగ్రంథమునందు ఉదవినాయకుఁడు తనయన్నయగు సదాశివనృపతి కంకితముగా నద్దానిని యొనర్చినట్లున్నది. గోవిందకవి ఈగ్రంథమునందుఁ బర్వతనారదచరిత్రమును రచించి సదాశివునకంకితము చేసినట్లు చెప్పియున్నాఁడు. పరస్పరవిరుద్ధములగు పై విషయములు కృతికర్తృ నిర్ణయమునకుపకరింపకయున్నవి. ఇంచుమించుగా నేకనామమును నేకప్రతిపాద్యవిషయమునుగల సమకాలికకవులకృతమగు రెండు ప్రత్యేకగ్రంథములొకనికే యంకితమీయఁబడుట చిత్రమైయున్నది. ఇది విచార్యము. గోవిందకవి "రాగతాళచింతామణి" యను మఱియొకగ్రంథమునుగూడ "కట్టమూరి బుస్సభూపతి" ప్రేరణచే రామాంకితముగాఁజేసినట్లు దెలియుచున్నది. ఈకట్టమూరి బుస్సభూపతిని

గురించి చారిత్రకాధారములు మాకుదొరకలేదు. అందుఁగూడ నీతాళదశప్రాణనిర్ణయము చేయఁబడియున్నది.

(Ragatalachintamani by Poluri Govinda Kavi, No. D. 2564 the descriptive Catalogue of Telugu Manuscripts Vol. XII Sangita, Government Oriental Manuscripts Library, Madras.)

కృతిభర్త.

ఈతాళదశప్రాణప్రదీపికకుఁ గృతిభర్త సదాశివభూపతి. ఇతని యింటిపేరు చెఱుకూరు; పంటకులములో జన్మించినవాఁడు. ఇతని గురించి తెల్పుపద్యము లీగ్రంథమందీరీతినియున్నవి.

సీ॥ సర్వేశ్వరునియందు సంభవించిన నాల్గు
జాతులలోన నిచ్చలముగాఁగఁ
గలియుగంబున మీరు ఘనశూద్రజాతంబు
ప్రభఁగాంచెనందులోఁ బంటకులము
నాపంటకులములో నతులకీర్తులఁ దాల్చెఁ
జెఱుకూరికులము విస్తీర్ణమగుచు
నామహాకులములో నటబోగ ద్తకునెక్కెఁ
బెద్దలకును బెద్ద పెద్దవిభుఁడు

గీ॥ నతనియిల్లాలు పెద్దాంబయనఁగఁదనరు
నానృపాలునకాసతికతులగుణుఁడు
పాపన యనంగ నొక్కభూపాలతిలకుఁ
డుదయమయ్యెను లోకైకవిదితయశుఁడు.(చూ.ప. 7 ప్ర॥ ఆ.)

కం॥ అతనికిఁగల్గిరి యేగురు
సుతులతులితభోగభాగ్యసుత్రాములు సం
తతపాతివ్రత్యార్జిత
హితకీర్తికి జీవగట్టి యెఱ్ఱాంబికకుఁ.

మ॥ వరుసన్ బెద్దవిభుండు లింగనృపుడున్ వారాశిగంభీరులా
తిరుకామావనినాథకృష్ణవిభులున్ దీనార్థిమందారుఁడం
బరచూడాంఘ్రిసరోజపూజనకళాభవ్యుండు శ్రీ రామలిం
గరమాకాంతుఁడనంగ నంగతసమాఖ్యాభాగులాయేగురున్
(చూ. పద్య. 9 ప్ర॥ ఆశ్వా.)

ఉ॥ వారలలోన ముఖ్యుఁడయి వంశకరుండగు రామలింగభూ
మీరమణాగ్రగణ్యునకమేయగుణాకరరామకాఁచకన్
ధీరులఁగల్గిరేగురు సుధీజనతావినుతాధికప్రథా
ధారులుదారశేఖరులుదాత్తగుణోత్తములుత్తమోత్తముల్.
చూ. పద్య 10॥ ఆశ్వా)

కం॥ శ్రీకర సదాశివాఖ్య మ
హీకాంతుఁడుదవినాయకేంద్రుఁడు ఘనపు
ణ్యాకలితుఁడు పాపాజియు
నాకొమరప రామభద్రులన సత్పుత్రుల్. (చూ. పద్య 11.
ప్ర॥ అశ్వా.)

కం॥ ఆయేగురు సత్పుత్రకు
లాయతసత్కీర్తిశాలురర్థిజనప్రి
లేయాంశువతంసులు భ
ద్రాయతసంశీలురధికధర్మవ్రతులున్. (చూ. పద్య 12 ప్ర
ఆశ్వా.)

కం॥ అగ్రజుఁడు వారికెల్ల స
మగ్రయశోధనుఁడు ధర్మమార్గణహృదయో
దగ్రుఁడు సదాశివనృప
తిగ్రామణి యతనిసన్నుతింపఁగఁదరమే. (చూ. పద్య 13
ప్ర॥ ఆశ్వా.

కృతిభర్త వంశవృక్షము

పెద్దవిభుఁడు + పెద్దాంబ

పాపన + ఎఱ్ఱాంబిక

- పెద్దవిభుఁడు
- లింగనృపుఁడు
- తిరుకామావనినాథుఁడు
- కృష్ణవిభుఁడు
- శ్రీరామలింగరమాకాంతుఁడు + రామకాంబ
    - సదాశివుఁడు - *(కృతిభర్త)*
    - ఉదవినాయకుఁడు
    - పాపాజి
    - కొమరప్ప
    - రామభద్రుఁడు

సదాశివభూపతి యేసమయమున నీప్రదేశమును పాలించెనను విషయమును నిర్ణయించుట కాధారములుదొరకలేదు. ఈసరస్వతీ మహల్ గ్రంథాలయములో నెం॥ 261 శ్రీకృష్ణవిలాసమను తాళ పత్రిప్రతిలో నీపద్యమున్నది—

ఉ॥ "పాండుగ నాదుసన్నిధికిఁ బోలురిపోబనమంత్రిపుత్రుఁ గో
విందకవీంద్రు మత్స్యఖుని వేడ్కఁదలిర్పఁగ జేరఁబిల్చి తా
నందముగా పఠింగనిన యాకలఁదెల్పిన నాలకించి యా
నందము మీర నానుకవినాయకుఁడిట్లనియెన్ మృదూక్తులన్'

ఈ"కృష్ణవిలాస" కావ్యకర్త "వెంకనార్యుఁడు". గోవింద కవియు వెంకనార్యుఁడును సమకాలికులని పైపద్యమువల్ల స్పష్టమగు చున్నది. కాని వెంకనార్యునికాలమునుగూడ నిర్ణయించుటకాధార ములు దొరకలేదు. కాన గోవిందకవికాలనిర్ణయముకూడ నసాధ్య మైనది.

శైలి.

లాక్షణికగ్రంథమైనను నసాధారణప్రతిభావంతుఁడైన కవి యప్రమత్తుఁడై ప్రతిపాద్యవిషయమును బాఠకులకు నతిసులభము గావించెను. పారిభాషికపదజటిలమైనవిషయముల నింతసులభశైలిలో రమ్యములగు పద్యములందిమడ్చి పాఠకులకు వినుగుపుట్టించని యీ కవి యాంధ్రసారస్వతమునకు గొప్పసేవఁజేసియున్నాఁడు.

— మాతృక —

తంజావూరు "సరస్వతీ మహాల్" గ్రంథాలయములోని B.11600. D.719 నెంబరుగల తాళపత్రగ్రంథమీముద్రిత ప్రతికి మాతృక. అతిప్రాచీనమైన యీగ్రంథము వ్రాయసగాని దోషము చేతను, కీటదష్టమగుటచేతను, పరిష్కరణమునకుఁ జాలక్లేశమునిచ్చి

నది. అయినను అనివార్యపరిస్థితులయందు యోగ్యమైన దిద్దుపాట్లు చేయఁబడి యథామాతృకపాఠములాయాభాగములకడుగున నివ్వఁబడియున్నది.

ద్వితీయాశ్వాసమునందు ముఖ్యముగాఁ జేర్కొనఁబడిన దశమప్రాణమగు 'ప్రస్తారము' అతిజటిలముగా నుండుటచేతఁ బాఠకుల సౌకర్యమునుద్దేశించి ముందుగా 'ప్రస్తారక్రమమును దెల్పుపటమును' (Table of Prastharas) చేర్పఁబడియున్నది. సహృదయులు మా యీ యత్నమును ప్రోత్సహింతురని నమ్ముచున్నారము. ముద్రణయందలి లోటుపాట్లను సహృదయులు మన్నింతురుగాక.

"సరస్వతీమహల్" గ్రంథాలయము, తంజావూరు, 1950. } పరిష్కర్తలు.

విషయానుక్రమణిక.

ప్రథమాశ్వాసము.

		పుట
1.	ఇష్టదేవతాస్తుతి	1
2.	కృతిభర్తృవంశానువర్ణనము	2
3.	షష్ఠ్యంతాలు	6
4.	సప్తవిధనృత్తవిచారము	7
5.	తాళశబ్దోత్పత్తిక్రమము	8
6.	తాళస్వరూపవివరణము	9
7.	తాళమహిమ	,,
8.	తాళఫలకథనము	10
9.	తాళదశప్రాణములు — తన్మార్గదేశిక్రమము	11
10.	కాలప్రాణలక్షణము	,,
11.	మార్గప్రాణవివరణము	12
12.	మార్గలక్షణము, తద్విభాగము	13
13.	దక్షిణమార్గాదివివరణము	,,
14.	క్రియాప్రాణలక్షణము	14
15.	సశబ్దనిశ్శబ్దనిరూపణము	,,
16.	మార్గదేశిక్రియాదినిరూపణము	15
17.	అంగప్రాణకథనము	17
18.	అనుద్రుతద్రుతాదులకు చిహ్నములు	18
19.	అంగాధిదైవతములు	,,
20.	అనుద్రుతద్రుతాదులకు నామభేదములు	,,
21.	అంగములకు హస్తప్రమాణము	19
22.	గ్రహప్రాణము	20

		పుట
23.	అతీతానాగతాదివివరణము	20
24.	జాతిప్రమాణము	21
25.	చతురశ్రజాతిలక్షణము	,,
26.	త్ర్యశ్రజాతిలక్షణము	22
27.	మిశ్రజాతిలక్షణము	,,
28.	ఖండజాతిలక్షణము	,,
29.	సంకీర్ణజాతిలక్షణము	,,
30.	అధికాంగ, అల్పాంగవివరణము	23
31.	కళాప్రమాణము	,,
32.	ఏకకళద్వికళాదివివరణము	,,
33.	లయప్రమాణము	24
34.	లయమార్గవివరణము	,,
35.	యతిప్రమాణము	,,
36.	సమస్రోతోవహాదియతుల నిరూపణము	25

ద్వితీయాశ్వాసము.

1.	ప్రస్తారలక్షణము	27
2.	సంఖ్యాలక్షణము	28
3.	పాతాళసంఖ్య	,,
4.	అంగశ్రేణీసంఖ్యాదిగ్గలలక్షణము	29
5.	ఉచ్ఛ్వాపాతాళలక్షణము	,,
6.	సర్వపాతాళలక్షణము	30
7.	తాళప్రస్తారము చేయుక్రమము (నిజప్రస్తారము)	,,
8.	త్ర్యశ్రప్రస్తారము	33
9.	మిశ్రప్రస్తారము	,,
10.	ఖండజాతిప్రస్తారము	34
11.	సంకీర్ణప్రస్తారము	,,
12.	తాళసంఖ్యాజ్ఞానమునకు మార్గకథనము	35

		పుట
13.	చతురశ్రమిశ్రాదిజాతీయములగు ద్రుతానుద్రుతాదికముల వివరణము	36
14.	ఖండప్రస్తారనిరూపణము	,,
15.	యంత్రభేదముల వివరణము	30
16.	ఖండప్రస్తారమందు తాళమును నిర్ణయించుక్రమము	39
17.	నష్టోద్దిష్టప్రకారము	40
18.	చతురశ్రనష్టోద్దిష్టకథనము	41
19.	త్రిశ్రనష్టోద్దిష్టకథనము	42
20.	మిశ్రనష్టోద్దిష్టక్రమము	43
21.	ఖండనష్టోద్దిష్టక్రమము	44
22.	సంకీర్ణజాతీయనష్టోద్దిష్టక్రమము	45
23.	చతురశ్రాదిపంచజాతీయమేరులక్షణము	46
24.	ద్రుతయంత్రకథనము	47
25.	ద్రుతయంత్రఫలలక్షణము	49
26	చతురశ్రలఘుయంత్రక్రమము	50
27.	చతురశ్రగురుయంత్రక్రమము	,,
28.	గురుమేరువలయవిధానము	,,
29.	ప్లుతయంత్రనిరూపణము	51
30.	సమస్తమేరుఘటనకలక్షణము	52
31.	యంత్రంబులందు గ్రహానిగ్రహణక్రమము	,,
32.	గురుమేరులేఖనవిధానము	54
33.	ప్లుతయంత్రలేఖనవిధానము	55
34.	మిశ్రాదిజాతీయయంత్రనిరూపణము	,,
35.	సంఖ్యాలక్షణము	57
36.	ద్రుతలఘ్వాదినిఖిలయంత్రఫలనిరూపణము	61
37.	పంచతాళనిరూపణము	62
38.	సప్తతాళలక్షణము	63

30-వ పుటనుండి చూడుడు:—

తాళదశప్రాణప్రదీపిక.

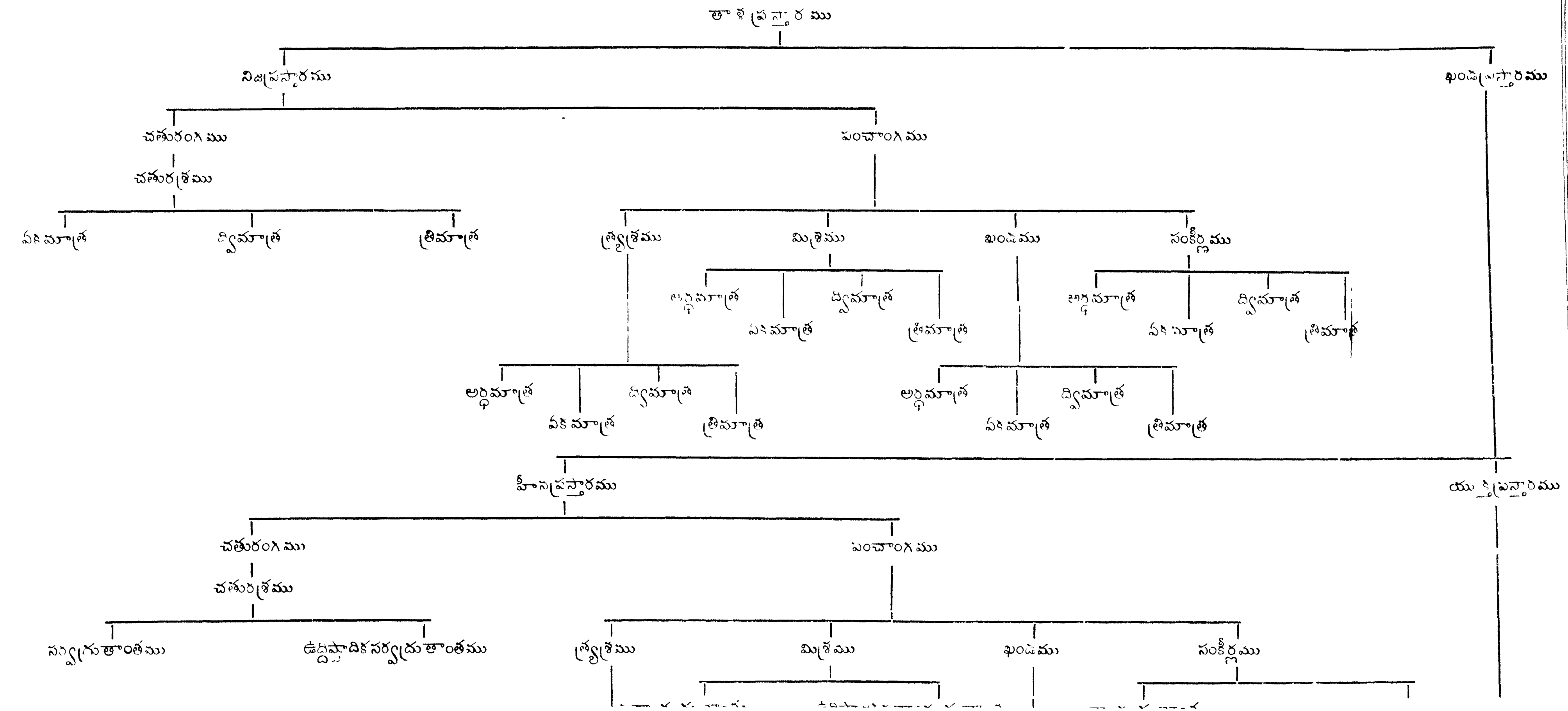

శ్రీరస్తు.

శుభమస్తు.

తాళదశప్రాణప్రదీపిక.

(అను భరతలక్షణగ్రంథము.)

ప్రథమాశ్వాసము

ఉపోద్ఘాతము.

శా॥ శ్రీవాణీరమణీవిబుద్ధపదరాజీవోత్తమాంగప్రభా
వావిష్కారపరిష్కృతాధరతలోదాయ ... మునా
ర్యావామాంగవిభాసమాన నసమానాంతర్ముఖస్వాంతప
ద్మావాసోత్సవకామి శ్రీయుదవినాథస్వామిఁ బ్రార్థించెదన్.

కం॥ రాముని దశముఖదనుజవి
రాముని సజలాంబుదాభిరాముని సీతా
రాముని వినమితభార్గవ
రాముని జితయాతుధానరామునిఁ గొలుతున్. 2

కం॥ ధాతకు నిఖలప్రాణివి
ధాతకు నిరుపమఫలప్రదాతకు నిగమా
ధ్యేతకు సమభువనాధి
ష్ఠాతకు సురనేతకిడెద సవినయవినతుల్. 3

కం॥ మదనారిహృదయమోదన
సదనారతదివ్యమహిమసదనుని విఘ్నా
భ్యదనుని మదవద్విరదన
వదనుని మదనేకవరదు వర్ణనసేతున్. 4

సీ॥ శారదచంద్రికాశారదశారద
రద్యుతిసార శారదను దలఁచి,

వల్మీకభవముఖ్యవరపూర్వగీర్వాణ
భాషాకవుల నెల్లఁ బ్రస్తుతించి,
నన్నయప్రముఖాంధ్రసన్నుతప్రాక్తన
కవిరాజరాజుల కవనతులిడి,
యధునాతనామరప్రథితత్రిలింగ భా
షావేదిసుకవుల సన్నుతించి,
తే॥ గీ॥ యతులు ప్రాసంబు లెఱుఁగక యతులరీతి
వృత్తులరయక పూర్వకవిప్రబంధ
బంధురోక్తుల కవితలు పసకిటించు
కటికికుకవులఁ బట్టి వాక్కశలఁగొట్టి 5

మ॥ గణితాధారము సర్వలోకమరయంగా నందులోఁ బెద్దయున్
గణితాధారము నాట్యశాస్త్రమెరుగంగన్ గావునన్ మేటియై
గణితాంబోధి ధరించె సత్కృతుల విఖ్యాతంబుగా నెవ్వఁడా
గణకగ్రామణి పావులూరికవి నిక్కంబెంచెదన్ మల్లనన్. 6

వ॥ ఇట్లభీష్టదేవతాభివాదనాచరణంబును సమస్తసుకవిరాజ బహూకరణంబును కుకవిజనతానిరాకరణంబును సంఘటించి తానతులితకరుణాసముద్రశ్రీరామభద్రకృపాకటాక్షవిభవానులబ్ధశాశ్వత సారస్వతవిశేషంబున నశేషభాషావేదివేతండాఖండలతండంబులా నందపిచండిలంబులై నిజశిరోమండలంబులఁ దాల్చియుపలాలనం బొనరింపనింపువాటించి యొక్క భరతలక్షణగ్రంథంబు బంధురాంధ్రబాషావిశేషవచనరచనాప్రచురంబుగా రచియింపఁదలంచి యుండు నవసరంబున —

సీ॥ సర్వేశ్వరునియందు సంభవించిన నాల్గు
జాతులలోన నిచ్చలముగాఁగఁ,
కలియుగంబున మీరు ఘనశూద్రజాతంబు
ప్రభగాంచెనందులోఁ బంటకులము

నాపంటకులములో నతులకీర్తులఁదాల్చెఁ
జెరుకూరికులము విస్తీర్ణమగుచు
నామహాకులములో నటఁబొగడ్తకు నెక్కెఁ
బెద్దలకును బెద్ద పెద్దవిభుఁడు
గీ॥ నతని యిల్లాలు పెద్దాంబయనఁగదనరు
నానృపాలునకాసతికతులగుణుఁడు
పాపనయనంగ నొక్క భూపాలతిలకుఁ
డుదయమయ్యెను లోకైకవిదితయశుఁడు. 7

కం॥ అతనికిఁ గల్గిరి యేగురు
సుతులతులితభోగభాగ్యసుత్రాములు సం
తతపాతివ్రత్యార్జిత
హితకీర్తికి జీవగఱ్ఱ యెఱ్ఱాంబికకున్. 8

మ॥ వరుసన్ బెద్దవిభుండు లింగనృపుఁడున్ వారాశిగంభీరులా
తిరుకామావనినాథకృష్ణవిభులున్ దీనార్థిమందారుఁడం
బరచూడాంఘ్రిసరోజపూజనకలాభవ్యుండు శ్రీరామలిం
గరమాకాంతుఁడనంగ సంగతనమాఖ్యాభాగులాయే
గురున్. 9

ఉ॥ వారలలోన ముఖ్యుఁడయి వంశకరుండగు రామలింగభూ
మీరమణాగ్రగణ్యునకమేయగుణాకరరామకాంబకున్
ధీరులుఁగల్గిరేగురు సుధీజనతావినుతాధికప్రథా
ధారులుదారశేఖరులుదాత్తగుణోత్తములుత్తమోత్త
ముల్. 10

కం॥ శ్రీకరసదాసివాఖ్యమ
హీకాంతుండుదవినాయకేంద్రుఁడు ఘనప్ర
జ్ఞాకలితుఁడు పాపాజియు
నా కొమరపరామభద్రులన సత్పుత్రుల్. 11

కం॥ ఆయేగురు సత్పుత్రకు
లాయతసత్కీర్తిశాలురర్థిజనప్రా
లేయాంశు వతంసులు భ
ద్రాయతసంశీలురధికధర్మవ్రతులున్. 12

కం॥ అగ్రజుఁడు వారికెల్ల స
మగ్రయశోధనుండు ధర్మమార్గణహృదయో
దగ్రుఁడు సదాశివనృప
తిగ్రామణి యతని సన్నుతింపఁగఁదరమే. 13

కం॥ అతఁడొక్కనాఁడుసపురో
హితకోవిదసుకవిబంధుహితమంత్రిసుహృ
త్తతియుఁ ఖపరిజనవే
ష్టితసభలో నిండుకొలువు సేయుచు నొకచోన్. 14

ఉ॥ సన్నిధినున్న నన్ను విలసత్కరుణాత్తకటాక్షవీక్షణా
భ్యున్నతిఁజూచి యిట్లనియెఁ బోలురివంశమణీ సుధారసో
ద్యన్నవమాధురీమహిమహారిగభీరలసద్వచోవిహా
రోన్నతసత్కవిత్వవిభవోజ్జ్వల యోబయమంత్రినందనా. 15

కం॥ మునుపును బర్వతనారద
మునినాములు చరితమును సముత్కటఫణితిన్
ఘనకావ్యంబుగ నొనరిచి
తనకిచ్చిన ఘనుఁడవౌఁగదా ప్రముదమునన్. 16

కం॥ ప్రకటించ (1) నేల నిన్ను నే
సకలజ్ఞునిఁ బొగడనేల సద్గురుసవిధా

---

(1) పై కందపద్యము యొక్క మొదటి పాదము మాతృకయందు "ప్రకటించె నేలనిన్నును" అను రీతినియున్నది. అర్థ సౌష్ఠవమునను సరించి పై రీతిగ మార్చబడియె.

ధికృతాంధ్రవిధిప్రజ్ఞా
కుకవీకృతపూర్వసుకవి గోవిందకవీ. 17

ఆ॥ వె॥ బహువిధంబులయిన భరతశాస్త్రంబుల
లోన ముఖ్యమును ప్రధానమగుచు
నాదిభరతమునిమహానటప్రోక్తంబు
వెలయుఁ దానియందు విస్తరిలెను- 18

కం॥ తాళదశప్రాణంబులు
బాళినినవి తెనుఁగుఁజేసి ప్రతిపద్యమునః
వాలాయము మాపేరను
బోలఁగ నంకితముఁ గలుఁగఁ బొంకించఁగదే 19

వ॥ అని యానతిచ్చి —

చ॥ సరసుఁడు లాస్యదర్శనవిశారదశారదతాళలక్షణం
బరసి తదీయలక్షణమునందఱు మెచ్చఁగఁదద్గుణంబుల
బ్బురముగఁ దెల్పు వైఖరికేఁబోల్పఁగ రెండవ మేరుధన్వియా
భరతమువీరరాఘవయపాటి మహానటమౌళి కల్గునే. 20

వ॥ ఇట్టి తాళదశప్రాణలక్షణపరీక్షాపాండిత్యవిభవంబునందు ద్వితీయమహానటుండునుంబోలె విలసిల్లు నీమహామహుండే తల్లక్షణపరిజ్ఞానకార్యంబునకు నెయ్యంబున సాహాయ్యంబొనరిరపనే తల్లక్షణంబుఁ దెనింగించి తాళదశప్రాణప్రదీపకమ్మను పేర నొక్క కబ్బంబొనరించి మాకంకితంబు సేయుమనియును, నిట్టి మహాకార్యంబునకు నీవే సమర్థుండవు గాని యిచ్చట మరియెవ్వారును నేతత్కార్య సమర్థులు గారని చాల ప్రార్థించి కర్పూరతాంబూలాదిసత్కారంబులఁజేత బహూకరించినఁ జేకొని నేనుంబరమానందసంభృతహృదయారవిందుండనగుచుఁ దత్కార్యంబుపక్రమించెద —

—: షష్ఠ్యంతాలు :—

కం॥ శ్రీకరసద్గుణవితతికిఁ
ప్రాకటవితరణవిహారభవ్యస్థితికిఁ
లోకస్తుతవిభవోన్నతి
కాకలితభవపదాంబుజార్చనరతికిఁ. 21

కం॥ నాస్త్యంబరగండునకు సు
దుస్త్యజసత్కీర్తివిభవధూర్వహసుస్రా
శస్త్యస్ఫురితవితాన
స్వస్త్యయనదిగంగనాభవనగేహాళికిఁ. 22

కం॥ ఇక్షుగ్రామాన్వయకుము
దక్షణదాధ్యక్షునకును దక్షిణబాహో
ధక్షోణీమండలశర
కక్షుద్రక్షపణహూతుకౌక్షేయునకుఁ. 23

కం॥ భరతాదినిఖిలవిద్యా
నిరుపమతత్త్వార్థనిపుణనిరతప్రజ్ఞా
నిరవధికీర్తిమహోన్నతి
వరభరణికి శ్రీసదాశివనృపాగ్రణికిఁ. 24

వ॥ అంకితంబుగా నాయొనర్పంబూనిన తాళదశప్రాణ ప్రదీపికయను భరతలక్షణకావ్యంబునకునుపోద్ఘాతప్రకరణంబెట్టి దనిన —

మ॥ వరతౌర్యత్రికలక్షణప్రకటనస్వాభావికప్రక్రియా
భరతంబై భరతప్రవతీంద్రరచనస్ఫారప్రభావోల్లస
ద్భరతాఖ్యాయుతమై సమస్తభువనప్రఖ్యాతమైయొప్పు నీ
శ్వరముఖ్యామరపాత్రమై భరతశాస్త్రంబార్య
చారిత్రమై. 25

కం॥ ఆభరతము బహుభంగుల
శోభిల్లు మహేశ్వరాదినుమతబహుత్వ
స్వాభావ్యంబున నందు మ
హాభవ్యంబాదిభరతమైశ్వరమగుటన్. 26

వ॥ ఇట్లు మహేశరప్రణీతంబైన యాదిభరతంబు నందికేశ్వరాదిభరతంబులకంటె నుత్తమోత్తమంబై విలసిల్లు, నట్టి యాదిభరతప్రకారంబునఁ దాళదశప్రాణలక్షణనిర్ణయంబొనరించెదను. అట్టి తాళంబు తౌర్యత్రికప్రధానంబై చెలంగుచుండు. తౌర్యత్రికంబన్నది నృత్తగీతవాద్యములు మూఁడునుంగూడఁ దన్నామధేయంబునం బ్రవర్తిల్లును. అట్టి నృత్తాదులు మూఁటిలోపలను మొదటిదైన నృత్తంబు (1) శుద్ధతాండవంబనియును, (2) దేశీనటనంబనియును, (3) ప్రేరణ [1]నాట్యంబనియును, (4) ప్రేంఖణ నర్తనంబనియును, (5) కుండలినృత్యంబనియును, (6) దండలాస్యంబనియును, (7) బహుచారినృత్తంబనియును, సప్తవిధంబై యొప్పుచుండు. గీతంబన్నది షడ్జమధ్యమాదిసప్తస్వరప్రధానంబై నాటగౌళాదిరాగభేదంబులంజేత బహువిధంబై పెంపుమీఱు. వాద్యంబన్నది తతానద్ధసుషిరఘనాదిభేదంబులవలన చతుర్విధంబై శోభిల్లు. తచ్చతుర్విధంబైన వాద్యంబు తత్తదవాంతరభేదంబులవలన మఱియు ననేకవిధంబై రంజిల్లు. ఇట్టి నృత్తగీతవాద్యంబులు మహేశ్వరాది సకలదేవతాజనమనోరంజకంబులై వర్తిల్లునని పల్కుచో మనుష్యాది సకలభువనజనహృదయాహ్లాదకరంబులై తత్తత్సకలలోకాచరణీయంబులగుటకు సందియంబె. అట్టి తౌర్యత్రికంబు సకలదేవతాచరితంబగుటయుఁ గ్రమంబున నేర్పఱచెద. తద్విధం బెట్టిదనిన —

1 సంగీత రత్నాకరము మొదలగు గ్రంథంబులందు " పేరణి " అని యుదహరింప బడియున్నది.

సీ॥ శుద్ధనాట్యముఁ జేసె సోమశేఖరమూర్తి
యగసుత దేశ్యలాస్యంబు సలిపెఁ,
బ్రేరణనృత్యమావారిజభవుఁడాడె
నావాణి ప్రేంఖణమాచరించెఁ,
గుండలినృత్తంబు గోవిందుఁడొనరించె
దండనర్తనమబ్ధితనయ నెఱపె,
నప్సరోనికురుంబమభ్యాసమొనరించె
బహుచారినటనమప్రతిమమహిమ,

గీ॥ నిట్లు సప్తవిధంబుల నెసఁగు నాట్య
మెల్ల వేలుపులాదరియింపుతోడ
ననుచు నాడెము నెడల నీయతులనటన
మఖిలలోకానురంజనమగుట యరుదె. 27

గీ॥ నారదాదులు గేయవిహారులనుట
లోకసిద్ధంబు వాదిత్రలోలమతులు
నందికేశ్వరముఖ్యులనఁగ వినరొ
సకలజనములవారు నిశ్చయముగాఁగ. 28

వ॥ ఇట్లు నిఖిలదేవతాయోగ్యంబును సకలలోకానందకరంబును సకలజనతాజీవనకరంబును రసికరంజనంబునై వెలయునట్టి తౌర్యత్రికంబునకుఁ బరమప్రధానంబై తన్నిరంతరనియామకంబై తాళంబు విలసిల్లుచుండు, నట్టి తాళలక్షణంబు సకలజనవేద్యంబగుటం జేసి తత్తాళంబునకు మొదట సన్వర్థనామనిర్ణయంబును తత్స్వరూపనిశ్చయంబును, తదావశ్యకతాప్రకారంబును, తన్మహిమంబును, తద్విజ్ఞాన ఫలంబును నందఱకుఁ దెలియవలయుఁ గావునఁ గ్రమంబున నివియెల్ల నేర్పఱచెద నదియెట్టిదనిన —

కం॥ గోముఖ "తలప్రతిష్ఠా
యాం" మనుధాతువు ప్రతిష్ఠ యను నర్థంబుకై

నేమమునఁ దెల్పు నఁదున
శ్రీ మీరును "తాళ" పదము సిద్ధంబగుచున్. 29

గీ॥ అట్టి తాళంబునందునుదారగతుల
సుప్రతిష్ఠితమగుచు మెచ్చులుఘటించు
దివ్యతౌర్యత్రికంబు సుధీజనాను
రంజనము సేయుననుట సార్వత్రికంబు 30

వ॥ ఇది తాళశబ్దనిర్ణయంబు, యింకఁదాళస్వరూపంబెట్టి
దనిన —

కం॥ కరతలయుగసంయోగ
స్ఫురితవియోగములయందుఁ బొలుపొందెడు నా
చరకాలమెంతఁగలదో
కరమది తాళంబటంచుఁ గల్పితమయ్యెన్. 31

వ॥ తదీయావశ్యకత్వం బెట్టిదనిన —

కం॥ తౌర్యత్రికమత్తేభమ
వార్యస్థితి నడచునెడను వడినంకుశసా
కర్యంబున మర్యాదా
ధుర్యంబుగఁ దానిఁ జేయదొ తాళ మొగిన్. 32

ఆ॥ వె॥ వరున నృత్తగీతవాద్యదేహంబున
కమరుఁ బ్రాణమగుచు నతులతాళ
మట్టి తాళహీనమైన యామూఁడును
మృతశరీరముని నికృష్టమగును. 33

వ॥ తన్మహిమం బేదనిన —

కం॥ శివరూపమగు "త" కారం
బవల "ల" కారంబు శక్తియాకారమగున్.

శివశక్తిసమాయోగ
ప్రవణ ప్రథఁ "తాళ" మహిమ పావనమయ్యెన్. 34

మ॥ శివశక్త్యాత్మకమై పవిత్రతరమై శ్రీభుక్తిముక్త్యర్పణ
ప్రవణంబై శుభదాయమై ఘనదశప్రాణాత్మకంబై జగ
ద్భవనాభ్యంతరసంతతస్ఫురితసభ్యస్ఫారసత్కీర్తియై
భవబీజంబగు తాళముం దెలియనా ప్రాజ్ఞుండె తత్వజ్ఞుఁడున్. 35

వ॥ తత్ఫలంబెట్టిదనిన —

కం॥ శ్రు[1]తిజాతివిశారదులై
తతముఖవాద్యప్రచారధన్యులునగునా
మతిమంతులు నధిగతతా
ళత వెలయుదురతులమోక్షలక్ష్మీపతులై. 36

వ॥ ఇట్లు శివశక్త్యాత్మకంబై పరమపావనంబై భుక్తిముక్తికీర్తిప్రదంబై తౌర్యత్రికోజ్జీవనంబై విలసిల్లునట్టి తాళశరీరంబు ప్రాణాపానవ్యానోదానసమాననాగకూర్మకృకరదేవదత్తధనంజయాఖ్య దశప్రాణయుక్తంబై విలసిల్లు భౌతికశరీరంబువోలె కాలమార్గక్రియాంగగ్రహజాతికళలయయతిప్రస్తారంబులనియెడు దశప్రాణంబులంగల్గి వెలుంగు. అట్టి తాళలక్షణపరిజ్ఞానదక్షులుఁ గాని వారికిఁ దౌర్యత్రికవ్యవహారంబునందు సామర్థ్యంబు ఘటించదు గావున తల్లక్షణ జ్ఞానంబందఱకు నావశ్యకంబై యుండు. తన్నిరూపణంబు లేక తల్లక్షణజ్ఞానంబు గలుగనేరదుగాన తన్నిరూపణంబవశ్యకర్తవ్యంబని తలంచి తత్తాళదశప్రాణలక్షణ వివరంబును సప్రపంచంబుగాఁ గ్రమంబునఁ బ్రతిపాదించెద.

---

1. ఇది యాజ్ఞవల్క్యస్మృతిలోని
"వీణావాదనతత్త్వజ్ఞః శ్రుతిజాతివిశారదః
తాళజ్ఞశ్చాప్రయాసేన మోక్షమార్గం నిగచ్ఛతి" ॥ అను శ్లోకమునకనువాదము.

— ఇది యుపోద్ఘాతము :—

కం॥ శ్రీమద్వామననగర
స్వామిపదాంభోజభజనవైభవలబ్ధ
స్థేమాన్విత ఘనసంప
ద్ధామ ఋతాలాప శ్రీసదాశివభూపా. 37

కం॥ తాళదశప్రాణంబులు
బాళిని వివరించుపద్యపద్యంబరయన్
లాలితభవదీయాంకిత
కీలితముగఁ జేతుఁ జిత్తగింపుము ప్రేమన్. 38

వ॥ అది యెట్టిది యనిన నొక్కొక్కపదార్థనిశ్చయసమయంబులయందు నొక్కొక్కపదార్థంబునకుఁ గ్రమంబున నుద్దేశలక్షణపరీక్షావిధంబులవశ్యకర్తవ్యంబులగుట సకలశాస్త్రప్రసిద్ధంబులుగావున నీతాళదశప్రాణంబులకునుద్దేశలక్షణాదులను సక్రమంబున నేర్పఱచెద. అందుఁ దదుద్దేశక్రమంబెట్టిదనిన —

గీ॥ కాలమార్గక్రియాంగక గ్రహసుజాతి
కళలు లయయతిప్రస్తారకములనంగ
వెలయుఁ దాళప్రాణములు విలాస
జితమదనరూప శ్రీసదాశివమహీప. 39

గీ॥ నూరు తమ్మిరేకులఁ బెందొంతి నిలిపి
సూదిమొనగ్రుచ్చి యది చించుచోట నెంత
కాలమబ్బెనో యది యగు క్షణమనంగ
నవనగుణశీల శ్రీసదాశివనృపాల. 40

కం॥ అష్టక్షణములు లవమగు
నష్టలవంబులొక కాష్టయగునో నాకా

ష్టాష్టకము నిమిషమానిమి
షాష్టకమాఁ గళ సదాశివావనీరమణా. 41

గీ॥ రహీకళాద్వయ మొకచతుర్భాగమయ్యెఁ
దచ్చతుర్భాగములు రెండు తగననుద్రు
తమగుఁ దదనుద్రుతద్వయము ద్రుతంబుఁ
దద్రుతలు రెండు లఘువు సదాశివేంద్ర. 42

కం॥ తల్లఘుయుగ్మము గురువగు
వల్లభమగుప్లుతము మూఁడు వరలఘువులటన్
జెల్లునదీకాలమునటఁ
దల్లజులాడుదురు శ్రీసదాశివరమణా. 43

వ॥ మఱియు మార్గ ప్రాణంబనేక విధంబైయుండుఁ దల్లక్ష
ణంబెట్టిదనిన —

కం॥ ఆఱైదు నాల్గు పంద్రెం
డారయ మార్గంబులనిరి యందొకఁటియేల
త్ర్యూర్ధముగాదిక నా
ల్గారయ నొప్పును సదాశివావనీరమణా. 44

కం॥ ఎనిమిది నాలుగు మరి రెం
డును నొక్కటియును నరయ ననుద్రుతముకదన్
గనబంచిన ఘనమార్గము
లనువగయూరగు సదాశివావనీరమణా. 45

కం॥ అక్షరకాలముకంటెను
వీక్షింపఁగఁదక్కువయిన విశ్రుతకాలం
బక్షితిగ నవని భరతా
ధ్యక్షులు పలుకుదురు శ్రీసదాశివరమణా. 46

కం. అటుఁగాన మొదటిదార్లా
దిటుఁదెల్పెదనైదు నాలుగెల్లననదియుర్
దటుకుననిందుంగననగు
నట నమరిన శ్రీసదాశివావనీరమణా.

గీ॥ పరక భాగంబునారీతి పంచి రేని
సూక్ష్మమార్గంబులారయ్యె సూక్ష్మమరసి
లక్ష్యమునఁజూప నవియెట్లు లాగియగును
శివునకైనను శ్రీసదాశివమహీప. 48

వ॥ అటుఁగాన ——

కం॥ క్రమమున మార్గములారిటి
కమరించెద వినుము నామమాదిగఁదత్త
ద్రమణీయలక్షణంబులు
దమితాహితవీర శ్రీసదాశివధీరా. 49

గీ॥ చెలఁగి దక్షిణ వార్తిక చిత్ర చిత్ర
తరములనగు నర్ధచిత్రతరమనంగ
మఱియు నతిచిత్రతమమన మార్గషట్క
మవఘళించును శ్రీసదాశివమహీంద్ర. 50

వ॥ దక్షిణమార్గంబెట్టిదనిన —

చం॥ ఎనిమిది నాల్గు రెండును రహిన్నొకదున్నరయున్నద్రుతం
బెనసినకాల మొప్పఁ దుగనించుకఁ దగ్గక నారుమార్గముల్
కనివిభజింప నెంతయగు కాలము నట్టిది కాలమష్టమా
త్రనిరతి యొక్కసత్కళకు దక్షిణమార్గమునర్ సదాశివా. 51

సీ॥ వార్తికమార్గంబు వరచతుర్మాత్రలుఁ
గల్గిన కళతోడఁ గ్రాలుచుండుఁ

గలితద్విమాత్రలుఁ గలిగిన కళతోడ
రహిమీఱ చిత్రమార్గంబు వెలయు
నొకమాత్ర కళగల్గి యొప్పలుఁగుల్కను
జిత్రతరంబు విచిత్రముగను
నర్ధచిత్రతరంబు నని యెడుమార్గంబు
నరమాత్ర కళఁగల్గి హరువుమీఱు

గీ॥ నట నను ద్రుతమాత్రకమైన కళను
మలయు నతిచిత్రతమమను మార్గమరయ
నిట్టి మార్గంబులాఱును నింపుమిగులుఁ
దాళసంగతి నరయు సదాశివేంద్ర. 52

వ॥ క్రియాప్రాణం బెట్లన్న నెఱుంగించెద నాకర్ణింపుము.

గీ॥ మార్గదేశిక్రమంబును మలయు రెండు
విధములను మీఱు క్రియలు నవీనకీర్తి
ధవళితాశాంతశాంతనిధానహృదయ
భవనగమహేశ శ్రీసదాశివమహేశ. 53

కం॥ తత్తన్నామవిశేషము
లుత్తమమగు లక్షణంబులొగి నేర్పఱుతుఁ,
ఉత్తమభరతవిధిజ్ఞా
యుత్తమమతమున సదాశివోర్వీనాథా. 54

కం. ఆ రెండువిధంబులయుం
దారూఢిగ నొకటికొకటి యష్టవిధంబై
హారప్రౌఢిమ మీఱును
దారతరాచార శ్రీసదాశివధీరా. 55

కం॥ చెన్నొప్పఁగ మార్గక్రియ
లన్నవి విలసిల్లు రెండుహరువులతోనె

ట్లన్నను సశబ్దనిశ్శ
బ్దోన్నతియుక్తిని సదాశివోర్వీనాథా. 56

కం॥ ఒక్కటి యొదట సశబ్దము
తక్కిన యారొకటి శబ్దతారహితంబై
చక్కఁగ మను దేశిక్రియ
లక్కజముగ శ్రీసదాశివావనీరమణా. 57

కం॥ ఆవాపము నిష్క్రామము
నావిక్షేపముఁ బ్రవేశమనునీనాల్గుఁ
భావింపఁగ నిశ్శబ్ద
శ్రీవెలయు సదాశివేంద్ర రాకాచంద్రా. 58

కం॥ ధ్రువశమ్యాతాళనామ
ప్రవణములగు క్రియలు సన్నిపాతక్రియయుఁ
భవపూజనశీల సశ
బ్దవిలాసములనిరి శ్రీసదాశివధీరా. 59

వ॥ ఇంకఁదన్మార్గనామంబులెఱుఁగించెద —

సీ॥ రంజితావాపనిష్కామవిక్షేపప్ర
వేశనధ్రువశమ్యవిదితతాళ,
సన్నిపాతాఖ్యలఁజరగుచు నీయష్ట
క్రియలరయఁగ మార్గక్రియలఁబెండు
ధ్రువకయు సర్పిణి తోరంపు కృష్ణయుఁ
జారుపద్మినియు విసర్జితయును
దగిన విక్షిప్తాపతాకాపతితలనఁ
దిరమైన యాయెన్మిదియును దేశి

గీ॥ విధము క్రియలని భరతసంవేదితిలకు
లానతిత్తురు పంటవంశాబ్ధిచంద్ర

శారదచంద్రాభ సత్కీర్తిసాంద్ర నిత్య
శివకరవిహార శ్రీసదాశివమహీశ.

సీ॥ అర్ధేందుహస్తంబునందలి వ్రేళ్లల్ల
వంచిపట్టినను నావాపమగును,
నాచేతి వ్రేళ్లల్ల నటవిప్పుచు నధోము
ఖముగాను చాఁచ నిర్వాపు మగును,
సప్రదక్షిణముగాఁ జాఁచి యాహస్తంబుఁ
జూపి పట్టిన విక్షేపమగును,
వెలికిలగావేసి వ్రేళ్లధోముఖముగా
వెనఁగేలుఁజూపఁ బ్రవేశమగును,

గీ॥ చిటికతోఁగూడఁ గేలు ముంగిటికిఁ జాఁచ
ధ్రువసమాహ్వయసత్క్రియరూఢికెక్కుఁ
గడఁగి వాదుదురదియు నద్గానపరులు
ధర్మసద్గుణసాంద్ర సదాశివేంద్ర.

ఉ॥ వామకరంబుచేత నదవర్ణ కుడిహస్తము మీఁద శమ్యమా
వామకతంబుమీఁద జలవర్ణ కుడిహస్తము తాళనామమౌ
కోమలహస్తయుగ్మకముఁ గూర్చి యొకింతగఁ జూపి మోదినర్
నామము సన్నిపాతమనినందగుఁ దత్క్రియకు సదాశివా. 62

సీ॥ తన వామకరముఁ బతాకహస్తమునఁ ద
కారించినను ధ్రువకాహ్వయంబు
యాహస్త మెడమకు హత్తిన సర్పిణి
యాకేలె కుడికేయ నగును గృష్య,

(1) 'తకారించిన' అను పదము "చిటికవేయుట" యను నర్థమందు బ్రయోగింపఁ బడినది.

యది యధోగతముగా నమరింపఁబడ్మని
పఱంగనా హస్తంబె బయలుచిమ్మఁ
దగ విసర్జితయగుఁ దత్కరాంగుళులెల్లఁ
జేర్చి మణఁచిన విక్షిప్తయగును

గీ॥ దత్కరమె మీఁదుఁ జూపఁ బతాకయగును
నదియె దిగువకు దిగిచిన నగును బతిత
యిట్లు బదునాఱు తెఱఁగుల నెసఁగుఁగ్రియలఁ
దాళమునఁ జూపవలయు సదాశివేంద్ర. 63

సీ॥ ఒకసశబ్దంబును నొగిరెండునిశ్శబ్ద
ములు సంఘటిలు ప్లుతమునకునిపుడు
నొక్కసశబ్దంబునొక్కనిశ్శబ్దక్రి
య పొసంగు గురువునకరసిచూడ
లఘువులేయడనున్న లలినాయెడలనెల్లఁ
దనరు సశబ్దముల్ తప్పకుండ,
ద్రుతమనుద్రుతమును దోడుతొనొకచో స
శబ్దనిశ్శబ్దసంశ్రయములగును

గీ॥ ననుచుఁ బంచాంగవినియోగమరయునెడల
నిట్లు క్రియల యిక్కువ రహినెఱుఁగనిపుడు
నేర్వవలయును దన్నామనిరతిఁ దెలిసి
దానవిజితబలీంద్ర సదాశివేంద్ర. 64

కం॥ ఈరీతినెల్ల తాళా
ధారాంగములందుఁ గల్గు తత్తత్క్రియలన్
సారస్థితినిదియదియని
తారెఱుఁగుట దారి శ్రీసదాశివశౌరీ. 65

వ॥ వెండియు నంగప్రాణంబులేర్పరించెద నవధరింపుము —

గీ॥ లలి ననుద్రుతము ద్రుతము లఘువు గురువు
ప్లుతములనంగ సంగముల్ పోపొసంగు
సిద్ధచారిత భరతప్రసిద్ధమగుచుఁ
దాళజాతులఁ గరయ సదాశివేంద్ర. 66

* మ॥ లలితార్ధేందునిభంబనుద్రుతముపోల్పన్ దద్ద్రుతంబుజ్జ్వల
ద్వలయంబూర్ధ్వశరాభమౌలఘువు దీవ్యద్వక్రచాపాకృతిన్
వెలయున్నాగురువాప్లుతంబు శిఖరస్వీకృద్గురుశ్రీకఁదా
వలమై యొప్పు సదాశివేంద్ర సుకృతవ్యాపారపారంగతా.

వ॥ అంగాధిదైవంబులెవ్వియనిన —

కం॥ హరివిభుండనుద్రుతంబున
కరయద్రుతంబునకు శంభుఁడగజ లఘునకున్
గురునకు గౌరీహరులు ప్లు
తమణులు త్రిమూర్తులగు సదాశివభూపా. 68

ఆ॥వె॥ అర్ధచంద్రమనఁగ నవ్యక్తమనునాసి
కమువిరామమనఁగఁ గలుగునామ
కములనుద్రుతాఖ్యఁగ్రాలునంగంబున
కరయ శ్రీ సదాశివావనీంద్ర. 69

ఆ॥వె॥ అర్ధమాత్రమనఁగ నావ్యోమ మనఁగను
వరుసబిందువనఁగ వలయమనఁగ
ద్రుతము పేళ్లు చెప్పుదురు మహాసటులిట్టు
లరయ శ్రీసదాశివావనీంద్ర. 70

---

* అనుద్రుత చిహ్నము. ◡., ద్రుతచిహ్నము O., లఘుచిహ్నము.।., గురువు చిహ్నము ఽ ప్లుతచిహ్నము క. కొన్నిచోట్ల గురు చిహ్నము 8, ౽, ఈ రెండువిధములుగాను, ప్లుతచిహ్నము ꠂ 2 ఈ రెండువిధములుగాను ఇతర గ్రంథములయందుపయోగింపఁబడుచున్నవి.

ఆ॥వె॥ లఘుసమాఖ్యఁజెల్లు లలితాంగకంబున
కగును పేళ్లుహ్రస్వమనఁగ సరళ
మనఁగ మాత్రకంబుననఁగ నిర్వ్యాపక
మనఁగ శ్రీసదాశివావనీంద్ర. 71

ఆ॥వె॥ తగుద్విమాత్రమనఁగఁదత్కళావక్రంబు
ననఁగదీర్ఘమనఁగ యమళమనఁగ
గురుసమాహ్వయంబులరుదుగాఁజెప్పుదు
రనఘ శ్రీసదాశివావనీంద్ర. 72

ఆ॥వె॥ శ్రీసదాశివేంద్ర చెప్పెదఁబ్లుతమున
కైనపేళ్లుత్ర్యంగనమఁగదీప్త
మనఁగఁదగుఁద్రిమాత్రమనఁగసామోద్భవం
బనఁగఁబ్లుతమనంగనమరియుండు. 73

వ॥ మరియు నాయంగంబులకుహస్తప్రమాణంబెట్టిదనిన —

ఆ॥వె॥ తాళవేళయందుఁదదనుద్రుతానకు
హస్తమెత్తిచఱచునట్టిమట్టు
ద్వ్యంగుళప్రమాణ మంగీకరించిరి
యరయ శ్రీసదాశివావనీంద్ర. 74

కం॥ చతురంగుళప్రమాణము
ద్రుతమునకుఁగాహస్తమెత్తుదురుభరతజ్ఞుల్
వితతంబగుతాళక్రియ
లతికొడుతరి శ్రీ సదాశివావనీరమణా. 75

కం॥ [1]జాతుల నేనిటఁబుట్టిన
యాతతలఘువులకుఁ దత్తదక్షరకాల

---

1. జాతిలక్షణమును 85 వ పద్యమునఁ జూడుము.

ద్యోతితకరప్రమాణ
ఖ్యాతులఁదగు శ్రీసదాశివావనీరమణా. 76

కం॥ తత్తజ్జాతిలఘుద్విగు
ణోత్తరహస్తప్రమాణమొగిఁదత్తజ్జా
త్యుత్తమగురువులకొప్పును
దత్తాదృక్కీర్తితతి సదాశివనృపతీ. 77

కం॥ ఒగిఁదత్తజ్జాతిలఘు
త్రిగుణితహస్తప్రమాణదీప్తంబగుచున్
దగుఁ దత్తజ్జాతిప్లుత
కగణంబు సదాశివేంద్ర ఘనగుణసాంద్రా. 78

వ॥ గ్రహప్రాణంబెట్టిదనిన.

క॥ వెలయునతీతానాగత
ములనమరియును సమవిషమములనగ్రహంబుల్
నలుఁదెఱఁగుల నవితాళం
బులమెలఁగు సదాశివేంద్ర భోగసురేంద్రా. 79

వ॥ తల్లక్షణంబెట్టిదనిన —

కం॥ గీతము వెనుకనె తాళము
నాతతగతినడువఁజేసి యటనొకసరిగా
గీతముఁ దాళముఁ దీరిన
నతీతమదియగు సదాశివావనీనాథా. 80

కం॥ తాళము వెనుకను గీతము
నోలిగనడిపించి తుదను నొకటిగఁద్రీరన్
వాలాయమదియనాగత
మాలింపుము శ్రీసదాశివావనీరమణా. 81

కం॥ ఒకసారి గీతతాళము
నకలంకత మొదలుపెట్టి యదియొకసరిగా
సుకరముగ వీర సమమని
ప్రకటింతు సదాశివేంద్ర పార్థివచంద్రా. 82

గీ॥ తాళగీతంబులొకటియైతప్పకున్కి
లేక తుద మొదళ్ళను విషమైక గతుల
నమరి నడచిన విషమాఖ్యమగు గ్రహంబు
తనరునందురు నటులు సదాశివేంద్ర. 83

కం॥ విషమసమానాగతములు
విషయములగుఁ దాళములకు వేవేలై నన్
విషయంబుగాదతీతము
ధిషణమతి సదాశివేంద్ర దీప్తిదినేంద్ర 84

వ॥ జాతిస్వరూపంబెట్టిదనిన.

కం॥ చతురశ్రత్ర్యశ్రంబులు
సతతోజ్వలమిశ్రఖండసంకీర్ణలనన్
జతఁగూడి తాళజాతులు
తతగతినైదొప్పు శ్రీసదాశివరమణా. 85

కం॥ ఆజాతులైదు భూసుర
రాజవిపణిశూద్రసంకరాహ్వయములతో
రాజిలుఁ గ్రమమునఁ దత్త
ద్రాజితభేదమున శ్రీసదాశివనృపతీ. 85

కం॥ చతురశ్రకాలాన్విత
వితతలఘుస్ఫురితమగుచు వెలయుచునుండున్
జతురశ్రజాతి యనిసం
తతమునుజెప్పుదురు శ్రీసదాశివనృపతీ. 86

కం॥ లలితషడక్షరకాలా
కలితలఘుస్ఫారమగుచుఁ గ్రాలుచునుండున్
విలసత్త్ర్యశ్రంబనిపె
ద్దలుకడుఁ దాఁ బల్కుదురు సదాశివభూపా. 87

కం॥ సప్తాక్షరకాలాన్విత
దీప్తలఘుస్ఫురితమగుచుఁ దిరమై వెలుఁగున్
సప్తాశ్వగతివిమిశ్రం
బాప్తావన శ్రీసదాశివావనీకమనా. 88

కం॥ పంచాక్షరమితకాల
స్వంచితలఘుకలితమగుచు సమ్మతమగుచున్
పెంచును మోదము ఖండం
బెంచన్ విను శ్రీసదాశివేంద్రప్రవరా.* 89

కం॥ సతతనవాక్షరకాలా
న్వితలఘుసంయుక్తమగుచు విలసిల్లుననా
రతమై సంకీర్ణంబది
రతదాన సదాశివేంద్ర రాజేంద్రమణీ. 90

కం॥ అక్షరమున నేమన్నను
వీక్షింపనను ద్రుతంబు వెలయఁగనా రెం
డక్షరములు ద్రుతమనఁదగు
నక్షయముగ శ్రీసదాశివావనీరమణా. 91

కం॥ జాతులకన్నిటికిని వి
ఖ్యాతములై మీరు నాద్రుతానుద్రుతముల్

---

* ఖండజాతిలక్షణమునువివరించు పైపద్యము మాతృకలోనిది కాదు. ఈ ఖండ జాతిలక్షణము మాతృకలో నివ్వబడలేదు. అట్లివ్వకపోవుట ప్రామాదిక మనితలంచి గ్రంథాంతరసహాయ్యముననద్దానిని మేముఁగూడ సదాశివాంకిత ముగానే నిచ్చట చేర్చియున్నారము.

భాతిగ నొక్కవిధాన స
దాతనసత్కీర్తి శ్రీసదాశివమూర్తీ. 92

కం॥ లాలితగురుప్లుతంబుల
కాలంబులు తత్సమస్తఘనజాతిలఘు
శ్రీలఁగనుంగొని తెల్పుదు
రాలింపుము శ్రీసదాశివావనీభరణా. 93

కం॥ దానసానుద్రుతస్థితతా
స్థానీయములైనతాళతతులొప్పనహీ
నానుద్రుతముఖపంచాం
గానూనములై సదాశివావనీనాథా. 94

కం॥ ఎనఁగననుద్రుతకంటెను
బొనఁగునెయల్పాంగ మిందుఁబ్లుతకంటెనునిం
పెసలారునెయధికాంగ
ప్రసరణము సదాశివేంద్ర పంటకులేంద్రా. 95

వ॥ కళాప్రాణంబెట్టిదనిన —

కం॥ కళయనమూఁడువిధంబుల
వెలయునునేకకళయన ద్వికళయనంగా
వలనొప్పఁజతుష్కళయన
దళితాహితవీర శ్రీసదాశివధీరా. 96

కం॥ ఏకకళ యథాక్షరమగు
నాకళక్రియతోడ హెచ్చనటురెట్టించన్
మేకొనిద్వికళయటంచున్
జేకొనిరి సదాశివేంద్ర శ్రీగుణసాంద్రా 97

గీ॥ ద్వికళహెచ్చించి క్రియతోడద్విగుణితంబు
గానొనర్చినయది చతుష్కళయటంద్రు

తాళకాలజ్ఞులగు భరతజ్ఞమణులు
దానవిజితశిబీంద్ర సదాశివేంద్ర. 98

వ॥ లయ తెఱుఁగించెద నాకర్ణింపుము.

ఆ॥వె॥ నృత్తగీతవాద్యనిర్ణీతగతులొక్క-
సమముగాను నడవసాగెనేని
యదియ లయయటంచు నార్యులుఁదెల్పుదు
రాశయాప్తశివ సదాశివేంద్ర. 99

కం॥ ద్రుతమధ్యవిలంబములన
మతిమంతులు లయకు మూఁడుమార్గంబులుస
మ్మతిఁగలవని తెల్పుదురా
తతకీర్తికలాప శ్రీసదాశివభూపా. 100

కం॥ తాళయథాక్షరకాలము
తాలిమితోఁ గ్రియలతోడఁ దప్పకనడవ
వాలాయమది విళంబము
ధీలలిత సదాశివేంద్ర దీప్తిదినేంద్రా. 101

గీ॥ తనయథాక్షరకాలంబు తత్క్రియలను
దప్పకెప్పటిరీతిని దనరినడువ
దాని రెట్టించితగ్గ మధ్యలయయంచుఁ
దజ్ఞులాడుదురయ్య సదాశివేంద్ర. 102

గీ॥ మధ్యలయఁదగ్గి రెట్టించమరిద్రుతాఖ్య
కాలమొప్పుయథాక్షరకాలమరయఁ
గ్రియలతోఁదప్పకెప్పటిక్రియలనడచి
చెలఁగునవ్వేళ శ్రీసదాశివనృపాల. 103

వ॥ ఇఁక యతిప్రాణంబు నిరూపించెద నవధరింపుము.

క౦॥ సమయన స్రోతోవహాయన
విమలపుగోపుచ్ఛయనఁగ వితతమృదంగో
పమ వేదిమధ్యవిషమో
ద్యమయననాఱై సదాశివా యతులొప్పుఁ * 104

ఆ॥ వె॥ గొప్పయంగమైనఁ గురుచయంగంబైనఁ
దాళములకునెల్ల తావులందు
వరుసనొక్కరీతి వర్తించెనేనియుఁ
దగుసమయతియన సదాశివేంద్ర. 105

ఆ॥ వె॥ మొదటఁ గురుచయంగములుఘటియించి
గొప్పయంగకములుఁ గొననుఁగూర్చి
తాళమిట్లునడువఁ దనరుస్రోతోవహా
ఖ్యయతియన సదాశివావనీంద్ర. 106

ఆ॥ వె॥ గొప్పయంగములనుఁ గుప్పించి మొదటను
సైకమైన యంగజాల మెల్లఁ
గొనన్నుఁగూర్చినడుప గోపుచ్ఛయతియని
తజ్ఞులాడుదురు సదాశివేంద్ర. 107

గీ॥ తుద మొదళ్లనల్పాంగపదములుంచి
నడుమనధికాంగ మొనగూర్చి నడిపిరేని
దానిఁబల్కిరినటులు మృదంగయతియ
టంచు నిక్కంబుగ సదాశివావనీంద్ర. 108

గీ॥ గొప్పయంగంబులాద్యంతకోణములను
నడుమనల్పాంగమతికించి నడిపిరేని
దానిఁదెల్పిరి వేదిమధ్యయతియంచుఁ
దజ్ఞులైనట్టినటులు సదాశివేంద్ర. 109

---

* యతులు:- సమయతి, స్రోతోవహాయతి, గోపుచ్ఛయతి, మృదంగయతి, వేదిమధ్యయతి విషమయతి, యననాఱు విధములు.

గీ॥ దొడ్డుకొంచెంబులన్నట్టి తోడుసులేక
యంగమెట్టిదైన యాద్యంతమధ్య
సీమలనుఁగల్గి తాళంబుచెలఁగనేని
తనరు విషమయతియన సదాశివేంద్ర. 110

వ॥ ఇవ్విధంబున నిరూపితంబులైన కాలాదినవవిధప్రాణ లక్షణంబులాకర్ణించి యవలనిరూపణీయంబైన దశమప్రాణంబైన ప్రస్తారంబునకు లక్షణంబెట్టిదనిన, తల్లక్షణశ్రవణకుతూహలాయత్త చిత్తంబునంబొదలుచుఁదన్నిరూపణంబు సవిస్తరంబుగాఁదేటఁబడ గావించి యొఱుంగించుమనుటయు —

ఉ॥ ఉత్కటరత్నకాంచనముఖోజ్జ్వలవాంఛితవస్తుదాతృతా
త్యుత్కలికామహోన్నతిముహూరచితాతి బహూకృతిస్ఫుర
న్నుత్కలనప్రసాదగుణభూషితభాషితశేషభావభాక్స
త్కవిరాజరాజబహుసత్కృతసత్కృతిహారనాయకా. 111

కం॥ అహిరాట్సారభుజార్గళ
నిహితోజ్జ్వలనిశితసుధృఢనిస్త్రింశాగ్ర
ప్రహృతివినిర్దళితాహిత
మహిపపిచండిలపిచండమంగళగండా. 112

స్రగ్విణి॥ తీర్థపాదప్రియాతిస్ఫురత్పాదప
ద్మార్థిభాగ్యవ్యసద్వృత్తరోచిర్భరా
త్వర్థసంపర్కశుద్ధాంతరాసంతతా
భ్యర్థిదారిద్ర్యగాఢాంధకారారుణా. 113

ఇది శ్రీమద్రామభద్రభద్రాయతకరుణాకటాక్షవీక్షణాతిశయసం
లబ్ధసారస్వతవిచిత్ర పోలూరి యోబయామాత్య
పుత్ర సకలసజ్జనవిధేయ గోవిందనామ
ధేయప్రణీతంబైన తాళదశప్రాణ
ప్రదీపికయను మహాభరత
లక్షణకావ్యంబునందు
ప్రథమాశ్వాసము.

శ్రీ రా మా ర్ప ణ మ స్తు .

శ్రీరస్తు.

శుభమస్తు.

తాళదశప్రాణప్రదీపిక.

ద్వితీయాశ్వాసము

క॥ శ్రీరమణీమృదుచరణాం
భోరుహవిన్యాసగళితభూరిమరందా
సారఘుమంఘుమితానో
దారూఢాగార శ్రీసదాశివధీరా. 1

క॥ తాళదశప్రాణంబులు
బాళిని వివరించు పద్యపద్యంబరయన్
లాలితభవదీయాంకిత
కీలితముగఁ జేతుఁ జిత్తగింపుము ప్రేమన్. 2

వ॥ ఇట్లు కాలాదినవవిధప్రాణంబుల నిరూపించితి. ఇంకఁ బ్రస్తారంబను దశమప్రాణంబు తాళదశప్రాణంబులలోన మిగుల శేఖరంబై బహుప్రకారంబులవిలసిల్లు. తల్లక్షణంబు వేర్వేర సవిస్తరంబుగా వివరించెదఁగర్ణరసాయనంబుగా నాకర్ణించి సావధానంబుగాఁ జిత్తంబున నవధరింపుము —

సీ॥ చతురశ్రజాతికిఁ జక్కగా మొదటింట
ద్రుతమొక్కటి యిడి యాద్రుతమునంద
రిండ్లకేకోత్తరవృద్ధిగా హెచ్చించి
తగమహాత్త్వోనకించి తద్దఁగూర్పు
మధకాంగమల్పాంగమనుబుద్ధి నాయంగ
ములకెల్లఁగుడియెడమలను నిలిపి
కాలక్రమంబునఁ గావలసినయంత
యంగకశ్రేణి సమంచితముగఁ
ఆ॥వె॥ దగనను ద్రుతాదితదనుద్రుతైకోత్త
రాతివృద్ధి యితరజాతులకును

దనర సంగపం_క్తిఁ దగునట్లువ్రాయంగ
ధర్మసాంద్ర శ్రీ సదాశివేంద్ర. 3

వ॥ సంఖ్యాలక్షణంబెట్టిదనిన —

సీ॥ అంత్యముపాంత్యతుర్యములు షష్ఠంబును
సంఖ్యజేసిన విప్రజాతిసంఖ్య
యంత్యముపాంత్యషడర్కపర్వమ్ములు
సంఖ్యఁగూర్చిన రాజజాతిసంఖ్య,
యనువొంద నంత్యముపాంత్యమునీంద్రమూ
ర్ఛనలుఁగూర్చిన వైశ్యజాతిసంఖ్య,
యంత్యముపాంత్యశరావతారతిథులు
జతఁగూర్చినను శూద్రజాతిసంఖ్య,

గీ॥ యించుకంత్యముపాంత్యవిరించిపర్వ
భములు సంఖ్యకు సంకీర్ణకమున నిట్టి
యంగక శ్రేణిసంఖ్యలకు నిత్య
మాశఁగూర్పుము మొదట సదాశివేంద్ర. 4

కం॥ అంగశ్రేణులుమీఁదట
శృంగారంబుగ లిఖించి చెలువుగఁగ్రిందన్
బొంగుచు సంఖ్యలుఁగూర్చిన
రంగగును సదాశివేంద్ర రాజసురేంద్రా. 5

— ॥ పాతాళసంఖ్య ॥ —

గీ॥ అంత్యమంత్యోపరిగ్రహముపాంత్యమాదిఁ
గాఁగఁదజ్జాతిసంఖ్యప్రకారమునను
సంఖ్యఁగూర్పంగఁ బాతాళసంఖ్య మొదటఁ
జెలఁగు నూర్ధ్వాళి శ్రీసదాశివమహీశ. 6

కం॥ అనయంబంతోర్ధ్వాళయు
మనువుగఁ బా తాళసంఖ్యకమరింపఁదగుఁ
గనివ్రాయు మీఁదలఘువునే
తనదగు మహాదాళ శ్రీసదాశివధీరా.

వ॥ అంగశ్రేణిసంఖ్యాదిఫలలక్షణంబెట్టిదనిన —

సీ॥ అంగపంక్తులక్రిందనమరిన సంఖ్యలుఁ
గనియామహాత్తుకంగంబులునిలిచి,
ప్రస్తరించిననెన్ని భవ్యతాళంబులుఁ
గల్గె నటన్న సంఖ్యకు ఫలంబు,
ప్రస్తారములుఁజూచి బ్రాహ్మణకులమైన
ద్రుతలఘుగురువులు ప్లుతములిన్ని

గీ॥ యిన్ని యితరకులమైన నిన్నిద్రుతలు
యనుద్రుతలు నిన్నియంచును నమరుచుండు
లఘుగురుప్లుతలిన్ని లీలలమెలంగు
* ననుచు నాయూయిజాతిక్రమంబు
చేతఁ బా తాళసంఖ్యరంజితఫలంబుఁ
జెప్పుము చెరుకూరి సదాశివనృపాల. * 8

— ॥ ఇచ్ఛాపాతాళలక్షణము ॥ —

సీ॥ అక్షాంత్యమొక్కటి యాదినిలిఖియించి
వెండియంత్యమొకటి వేసిమఱియు,
నాయూయిజాతి సంఖ్యాక్రమంబులసంఖ్యఁ
దగఁగూర్చి నిష్టపాతాళసంఖ్యఁ

---

* ఈ సీసపద్యమందు సీసపాదములు మూఁడే కన్పించుచున్నవి. గీతిపాదములు మాత్రము ఆఱు కన్పించుచున్నది. గీతిపాదములాఱింటిలోను మొదటి రెండు పాదములు మాతృకలో నీ క్రిందివిధముగాఁ గన్పడుచున్నవి. "యిన్నియంచు నితరకులములైన, నిన్నియును ద్రుతినిద్రుతలు"

యిన్ని ద్రుతాంతము లిన్ని లఘ్వంతము
లిన్ని గుర్వంతము లిన్ని ప్లుతము
లున్న యంత్యములంచు నురుజాతిసంఖ్యల
విప్రజాతికి నెంచి వేఱుజాతి

గీ॥ కతులి తాను ద్రుతాంత ద్రుతాంత లఘుయు
తాంత గుర్వంత రమ్య ప్లుతాంత తాళ
చయము లిన్నిన్ని యని పల్కఁ జతురులగుచు
దావి ఫలములు తెలియు సదాశివేంద్ర. * 9

— ॥ సర్వపాతాళలక్షణము ॥ —

గీ॥ జాతిసంఖ్యాక్రమంబున సకలజాతి
కలితపాతాళసంఖ్య లేకంబుగాఁగ
హాళిఁ జేర్చిన సర్వపాతాళఫలము
లవఘణించును శ్రీ సదాశివనృపాల. 10

వ॥ మఱియుఁ దాళప్రస్తారంబు సేయు తెఱంగెఱుంగించెద. ఆప్రస్తారంబు నిజప్రస్తారంబనియును, ఖండప్రస్తారంబనియును రెండు విధంబులై యుండు. అందు మొదటిప్రస్తారంబు నిరూపించి పిమ్మట ఖండప్రస్తారంబు వివరించెద. అదియెట్టుండనిన్ను. ఆ మొదటి నిజప్రస్తారంబన్నది చతురశ్రత్ర్యశ్రాదిపంచజాతిభేదంబులచేత

---

* ఈ సీసపద్యములోని గీతియొక్క మొదటి రెండుపాదములు మాతృకలో దుర్గ్రాహ్యవిభాగయుక్తమై యీక్రిందిరీతిని గానబడుచున్నది. "కతులితాను ద్రుతాంతలఘుయుతాంతగుర్వంతరమ్యప్లుతాంతతాళ". పై సీసపద్యమునందుఁ జతురశ్రజాతికంగంబులైన ద్రుతలఘుగురుప్లుతంబుల ప్రసక్తిఁ దెచ్చి తదితరజాతికి నంగంబులైన అనుద్రుతద్రుతలఘు గురుప్లుతంబులను పైదింటిని పేర్కొనవలసిన యీగీతిపాదములయందు రెండవయంగమైన "ద్రుతంబును" వదలి యితరాంగములను మాత్రము పేర్కొనుటచే నీయపపాఠ మేర్పడినది. వ్రాయసగాని ప్రమాదికముచేఁ గాఁబోలు విలుప్తమైన "ద్రుతాంత" యనుశబ్దమును చేర్చుకొనుటచే పై రీతిగఁ బాఠము సవరింపఁబడినది.

పంచవిధంబై యుండు. మఱియు బ్రాహ్మణక్షత్రియాదిజాతులలోన క్షత్రియాదిజాతులకంటెను బ్రాహ్మణజాతి శ్రేష్ఠంబై నిర్మలంబై యుండుకరణిఁ జతురశ్రాదిజాతులలోను ద్ర్యశ్రాదిజాతులకంటెను జతురశ్రజాతి భిన్నలక్షణంబై శేఖరంబై చల్లదనంబునన్వలయు, క్షత్రియాదిజాతీయజనులకన్నను బ్రాహ్మణజాతీయజనుండు బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమచతుష్టయంబుచేత గరిష్ఠుండై తనరునట్లు త్ర్యశ్రజాతీయాదిప్రస్తారంబులకంటె భిన్నప్రకారంబై ద్రుతాదిచతురంగసమేతంబై చతురశ్రజాతీయప్రస్తారంబు సుకరంబై విలసిల్లు. చతురశ్రప్రస్తారంబు చతురంగసమేతంబనియును జతురశ్రజాతియందు ద్రుతాదిచతుఃరంగంబులేకాని యితరాంగంబు చేరదనియును బల్కుటకు వ్యవహారసాధనంబెద్దియనినఁ జతురశ్రంబనియెడు విప్రజాతి నామధేయంబే జ్ఞాపకంబై తత్సాధనంబై విలసిల్లు. అది యెట్లన్నఁ జతురశ్రంబన్న చోటనశ్రంబని యంగంబునకు నామధేయంబై యొప్పుఁ గావునఁ జతురంగంబులఁగలది చతురశ్రంబని చతురశ్రజాతికి నామధేయంబయ్యెనని చతురశ్రశబ్దంబునకుఁ జతురంగప్రాధాన్యవ్యవహారద్యోతనసామర్థ్యంబుఁగలదని తెలియవలయు. అదియట్లుండ మఱియు వైశ్యాదిజాతులకంటె క్షత్రియజాతి యుత్తమంబైనకరణిఁ ద్ర్యశ్రాదిజాతులలోను మిశ్రాదిజాతులకంటెను ద్ర్యశ్రజాతి యధికంబై తనరుచుండు. అట్టి క్షత్రియజాతిపురుషుండు వైశ్యజాతీయాదిపురుషులకంటె నలబ్ధసంపాదనవిపత్తిప్రతీకారపురుషద్రవ్యసంపత్తిదేశకాలవిభాగకార్యసిద్ధులనియెడు పంచాంగంబులచేతఁ బ్రబలుండైనట్లు మిశ్రాదిజాతులప్రస్తారంబులకంటెను ద్ర్యశ్రజాతీయప్రస్తారంబనుద్రుతాదిపంచాంగసమేతంబై శేఖరంబై యొప్పు. చతురంగంబులు రాజులకు విహితంబులు కాని యన్యులకెట్లన్నఁ బంచాంగచతురంగంబులోనఁ బంచాంగంబులు క్షత్రియునకుత్తమకరణంబులై వెలసియుండు, నదియెట్లన్నఁ జతురంగంబులు పంచాంగంబులచేతఁగాని కలుగనేరదను నెపంబునం జేసి చతురంగపంచాంగంబులలోనఁ జతురంగంబు సంగంబై

యుప్రధానంబునై పంచాంగంబునంగియై ప్రధానంబునై విలసిల్లు. అదియెట్లన్న నంగంబైన చతురంగంబు బహిరంగంబును నంగియైన పంచాంగంబంతరంగంబై తేజరిల్లుఁగావున "అంతరంగబహిరంగ యోరంతరంగం బలీయః" అను న్యాయవచనంబుగలుగుటంజేసి పంచాంగంబులే రాజులకవశ్యసంగ్రాహ్యంబులై యుత్తమంబులైనట్లు యనుద్రుతాదిపంచాంగకంబులులేక ద్రుతాదిచతురంగంబులు కలుగవుకావునఁ జతురంగంబుకంటె బంచాంగంబులున్నై యుండునని క్షత్రియజాతికిఁ[1] బంచాంగప్రాధాన్యంబును జతురశ్రజాతికిఁజతురంగప్రాధాన్యంబును సిద్ధంబై యుండు. చతురంగంబులు ద్రుతాదికంబులుగానున్నను ననుద్రుతాదికంబులుగా రావో యని శంకింపఁదగదు. అందులకు లోకవ్యవహారంబే సాధనంబని తెలియఁదగు. అదియునుంగాక రాజార్హంబులైన పంచాంగంబులు వైశ్యజాతీయపురుషులకెట్లమరుననిన "యథా రాజాతథా ప్రజాః" అనున్యాయంబుచేత రాజాజ్ఞకులోనైన జనులకందఱికిని రాజకీయాచారంబవశ్యకర్తవ్యంబుగావున సకలజాతిజనులకును నలబ్ధసంపాదనాది రాజపంచాంగంబులవశ్యంబుగావలసియుండునట్లు మిశ్రాదిజాతులు త్ర్యశ్రానురోధంబుగాఁ బ్రవర్తిల్లుటంజేసి తదనుద్రుతాదిపంచాంగంబులు మిశ్రాదిజాతులకును గలిగియుండుఁగావున మిశ్రాది ప్రస్తారంబులును ద్ర్యశ్రానుగుణంబుగాఁ బంచాంగప్రధానంబులై యొప్పుచుండు. ఇట్లు చతురంగపంచాంగభేదంబులచేత రెండు విధంబులైన యీనిజప్రస్తారంబు తత్తజ్జాతీయమాత్రాదిభేదంబులవలన బహువిధంబై యుండు. తత్ప్రపంచంబెట్లన్న, ఆచతురంగ పంచాంగప్రస్తారంబులలోనఁ జతురంగప్రస్తారంబు ఏకమాత్రప్రస్తారంబనియును, ద్విమాత్రప్రస్తాంబనియును, త్రిమాత్రప్రస్తారంబనియును, మొదటఁద్రివిధంబయ్యెను. ఏకార్ధమాత్రప్రస్తారంబనియును, ద్వ్యర్ధమాత్రప్రస్తారంబనియును, త్ర్యర్ధమాత్రప్రస్తారంబనియును, చతుర్మాత్రప్రస్తారంబనియును చతురర్ధమాత్రప్రస్తారంబని

(1) క్షత్రియజాతియన నిచట త్ర్యశ్రజాతియనియర్థము.

యును, పంచమాత్ర పంచార్ధమాత్ర,షణ్మాత్ర షడర్ధమాత్రప్రస్తా
రంబులనియెడు నివ్విధంబున నంగశ్రేణిప్రకారంబు బహువిధంబై
చెల్లుచుండు. మఱియు పంచాంగప్రస్తారంబు త్ర్యశ్రాది జాతిభేదం
బులచేతను నాలుగు విధంబులయ్యెను. అర్ధమాత్రప్రస్తార, ఏక
మాత్రప్రస్తార, ద్విమాత్రప్రస్తార, త్రిమాత్రప్రస్తారంబులనుచు
నొక్కొక్కజాతికి నాల్గువిధంబులగుటంజేసి నాల్గుజాతులయందును పదు
నాఱుప్రస్తారంబులుఁగలిగియుండు. చతురంగ ప్రస్తారంబులు మూఁ
టితోఁగూడ నిజప్రస్తారంబు యేకోనవింశతిభేదంబులంబ్రవర్తిల్లు.
అందు మఱియు త్ర్యశ్రాదిజాతీయపంచాంగప్రస్తారంబులలో నక్షర
కాలభేదంబున నన్నియు నన్నివిధంబులై యుండు. ఎట్లన్న. నందులో
మొదటత్ర్యశ్రప్రస్తారంబులో నర్ధమాత్రప్రస్తారంబును, అర్ధపాద
మాత్రప్రస్తారంబును, అర్ధార్ధమాత్రప్రస్తారంబును, అర్ధార్ధపాదమాత్ర
ప్రస్తారంబును, ఏకమాత్రప్రస్తారంబును, ఏకపాదమాత్రప్రస్తారంబును,
ఏకార్ధమాత్రప్రస్తారంబును, ఏకార్ధపాదమాత్రప్రస్తారంబును, ఏకా
ర్ధార్ధమాత్రప్రస్తారంబును, ఏకార్ధార్ధపాదమాత్రప్రస్తారంబును,
ద్విమాత్రప్రస్తారంబును, ద్విపాదమాత్రప్రస్తారంబును, ద్వ్యర్ధమాత్ర
ప్రస్తారంబును, ద్వ్యర్ధపాదమాత్రప్రస్తారంబును, ద్వ్యర్ధార్ధమాత్రప్రస్తా
రంబును, ద్వ్యర్ధార్ధపాదమాత్రప్రస్తారంబును, త్రిమాత్రప్రస్తారంబును,
త్రిపాదమాత్రప్రస్తారంబును, త్ర్యర్ధమాత్రప్రస్తారంబును, త్ర్యర్ధపాద
మాత్రప్రస్తారంబును, త్ర్యర్ధార్ధమాత్రప్రస్తారంబును, త్ర్యర్ధార్ధపాద
మాత్రప్రస్తారంబును, చతుర్మాత్రప్రస్తారంబనియును, అనుద్రైకో
త్తరంబై న్యయంగశ్రేణిప్రకారంబుఁ ద్ర్యశ్రప్రస్తారంబనేకవిధంబై
యుండు మిశ్రప్రస్తారంబన్నది, అర్ధమాత్రప్రస్తారంబనియును, అర్ధ
పాదమాత్రప్రస్తారంబనియును, అర్ధార్ధమాత్రప్రస్తారంబనియును,
అర్ధార్ధపాదమాత్రప్రస్తారంబనియును, అర్ధత్రయమాత్రప్రస్తారంబని
యును, ఏకమాత్రప్రస్తారంబనియును, ఏకపాదమాత్రప్రస్తారంబని
యును, ఏకార్ధమాత్రప్రస్తారంబనియును, ఏకార్ధపాదమాత్రప్రస్తా
రంబనియును, ఏకార్ధార్ధమాత్రప్రస్తారంబనియును, ఏకార్ధత్రయ

మాత్రప్రస్తారంబనియును, ద్విమాత్రప్రస్తారంబనియు ననుచుఁ ద్వ్యశ్రింబునుంబోలె మిశ్రప్రస్తారంబనేక విధంబై యుండు.

ఖండజాతిప్రస్తారంబన్నది, అర్ధమాత్రప్రస్తారంబనియును, అర్ధపాదమాత్రప్రస్తారంబనియును, అర్ధద్వయమాత్రప్రస్తారంబనియును, ఏకమాత్రప్రస్తారంబనియును, ఏకపాదమాత్రప్రస్తారంబనియును, ఏకార్ధమాత్రప్రస్తారంబనియును, ఏకార్ధపాదమాత్రప్రస్తారంబనియును, ఏకార్ధద్వయమాత్రప్రస్తారంబనియును, ద్విమాత్రప్రస్తారంబనియును, ద్విపాదమాత్రప్రస్తారంబనియు నిత్తెఱంగున ఖండజాతిప్రస్తారంబు మిశ్రజాతిప్రస్తారంబునుంబోలె బహువిధంబై యుండు.

మఱియు సంకీర్ణప్రస్తారంబన్నది, అర్ధమాత్రప్రస్తారంబనియును, అర్ధపాదమాత్రప్రస్తారంబనియును, అర్ధద్వయమాత్రప్రస్తారంబనియును, అర్ధద్వయపాదమాత్రప్రస్తారంబనియును, అర్ధత్రయమాత్రప్రస్తారంబనియును, అర్ధత్రయపాదమాత్రప్రస్తారంబనియును, అర్ధచతుష్టయమాత్రప్రస్తారంబనియును, ఏకమాత్ర ప్రస్తారంబనియును, ఏకపాదమాత్రప్రస్తారంబనియును నీక్రమంబున సంకీర్ణప్రస్తారంబు ఖండప్రస్తారంబునుంబోలె బహువిధంబై యుండు. ఇట్లు చతుర్విధంబులైన పంచాంగప్రస్తారంబులు కాలభేదంబున భిన్నభిన్నప్రకారంబులై యన్నియు నన్నివిధంబులై యొప్పుచుండు. ఇదియునుంగాక త్ర్యశ్రాదిజాతులయందుఁగల్గు ప్రస్తారంబులలో ననుద్రుతపెఱ(1) ప్రస్తారంబేల లేదన్న ననుద్రుతంబునకుఁ గ్రిందిభేద్యంబైన యల్పాంగంబు త్ర్యశ్రాదులయందు లేదుగాన నాజాతుల లోనఁ బాదమాత్ర ప్రస్తారంబు లేదయ్యె. (2)విప్రజాతియందుఁగల్గు ప్రస్తారంబులలో ద్రుతపెఱప్రస్తారంబేల లేదన్న నాజాతియందు

---

(1) అనుద్రుతమునకంటె తక్కువైనయంగములుకల ప్రస్తారంబని యర్థము.

(2) చతురశ్ర జాతియని యర్థము.

ద్రుతంబునకుఁ గ్రిందియల్పాంగంబుగాని దానికంటె నల్పాంగంబు గాని లేదుగాన ద్రుతమునకుం గ్రిందిభేద్యంబైన యంగంబు లేదయ్యె. అట్లుగావున తజ్జాతీయార్ధమాత్రద్రుతప్రస్తారంబు లేదని తెలియవలయు.

ఇట్లు బహుప్రకారంబైన ప్రస్తారంబునకుఁ గార్యంబేమియనినఁ బంచజాతీయంబులైన తాళంబులనంతంబులుగావున నిన్నిమాత్రల మహాత్తులిఖించి ప్రస్తరించిన నెన్నితాళంబులు పుట్టుననియెడి తాళ సంఖ్యాజ్ఞానంబు ప్రస్తారంబునఁగాని గలుగనేరదుగావున నట్టి ప్రస్తారంబు సేయు నేర్పేర్పతించెద నాకర్ణింపుము —

సీ॥ ఏ జాతిలోనైన నెసగిప్రస్తారయో
  గ్యంబులైనట్టి యంగములునిలిపి
యందులో భేదింపనైన యంగముక్రింద
  నల్పాంగము ఘటించియందు శేష
మక్షరకాలక్రమానురూపంబుగా
  నొగిమహాత్తొనరించ యోగ్యమైనఁ
యొనరించి తద్వామముననిల్పి తత్శేష
  మబ్బెనా యట్లుమహాత్తుకేయ,

గీ॥ దగినఁగావించియదియును దానిశేష
మధికమల్పాంగకమనుచు నాకుడినిన
డమను నిడి యధాంగము యధాంగముల్రాయఁ
దగును బ్రస్తారములను సదాశివేంద్ర. 11

గీ॥ ఇటుల సర్వద్రుతాంత స్ఫుటములగుచు
విప్రజాతిని ప్రస్తారవిధములమరు
నట్లువెలయుసర్వాంతము ననుద్రుతాంత
మగు నితరప్రస్తారములు సదాశివేంద్ర. 12

గీ॥ అగ్రజాతికినల్పాంగ మగుద్రుతంబె
యితరజాతులకల్పాంగ మీయనుద్రు
తంబె యవిదక్క నల్పాంగకంబులేదు
తలఁప బ్రస్తారములను సదాశివేంద్ర. 13

వ॥ ప్రస్తారంబునకు సులభంబుగా నొక్కవిశేషం బెఱుంగించెద, నది యెట్టిదనిన—

సీ॥ చతురశ్రజాతీయచారులఘువుక్రింద
ద్రుతములు రెండు పొందుగ ఘటిల్లుఁ
ద్ర్యశ్రజాతీయమౌ తగలఘువుకుఁగ్రింద
మూఁడుద్రుతంబులు మొనసియుండు
మిశ్రజాతీయసమ్మితలఘువుకు నిల్చు
ద్రుతములు మూఁడనుద్రుత మొకటియు
ఖండజాతినిగల్గు ఘనలఘువుకుఁగల్గు
ద్రుతములు రెండునుద్రుత మొకండు

గీ॥ లలితసంకీర్ణజాతీయలఘువుక్రింద
ద్రుతములొకనాలుగొకయను ద్రుతమునిల్చు
ననుచుఁ బ్రస్తారములు సేయునవసరములఁ
దజ్ఞులాడుదురయ్య సదాశివేంద్ర. 14

వ॥ ఇట్లు నిజప్రస్తారంబు సవిస్తరముగా వివరించి యింకఁ (1) దద్భేదంబైన ఖండప్రస్తారంబు సప్రపంచంబుగా నిరూపించెద. అది యెట్టిదనిన నాఖండప్రస్తారంబిన్ని మాత్రలనిజప్రస్తారంబులోన నిట్టియంగంబులేని తాళంబు లెన్నియనియు నిన్నిన్నియంగంబులతోఁ గూడినతాళంబు లెన్నెన్నియనియు నుద్దేశించి ప్రత్యేకంబును సకలప్రస్తారంబులయందును ఖండఖండంబులుగా నెత్తి ప్రస్తరించుటం జేసిఖండప్రస్తారంబను నామధేయంబునం బరగె. అట్టి ఖండప్రస్తారంబు హీన

---

(1) దద్భిన్నంబైన యని సాధుపాఠము.

ప్రస్తారంబనియును, యుక్తప్రస్తారంబనియును రెండువిధంబులై వర్తిల్లు. అందు హీనప్రస్తారయుక్తప్రస్తారంబులు చతురంగపంచాంగభేదంబున మఱియు నిరుదెఱంగులై యుండు, నందు జతురంగహీన (1) ప్రస్తారంబు సర్వప్రదుతాంతంబనియును నుద్దిష్టాదికసర్వప్రదుతాంబనియును ద్వివిధంబై యుండు. పంచాంగహీనప్రస్తారయుక్తప్రస్తారంబులు సర్వానుద్రుతాంతంబులనియును నుద్దిష్టాదికసర్వానుద్రుతాంతంబనియును రెండుహారువులం బ్రవర్తిల్లు. అట్టి ఖండప్రస్తారంబునకు నిజప్రస్తారంబునకుంబోలె జాతిమాత్రాదిభేదంబులచేత నెన్నెన్ని భేదంబులుతోఁచునో యన్నన్ని భేదంబులుఁగల్గియుండు. మరినిజప్రస్తారమునకుంబోలె ప్రస్తారవిధానంబు ఖండంబునకు సమానంబైనను దానికంటె యంత్రాద్యనుసరణాదివిశేషంబులు ఖండప్రస్తారప్రధానంబులై వింతవింతలుగాఁ గొన్ని దీనికిఁగలుగుటంజేసి యివి ప్రత్యేకంబుగా వివరించవలసియుండె. తల్లక్షణం బెఱుంగించెద నాకర్ణింపుము-

కం॥ ఎన్నెన్ని యగునుయంత్రము
లన్నన్ని విధాలచేతసమరుచునుండుఁ
బన్నగ ఖండప్రస్తా
రోన్నతవిభవము సదాశివోర్వీనాథా. 15

కం॥ ఇరునాలుగువిధములచేఁ
బరగినప్రస్తారఖండబాహుళ్యము దా
మరిప్రతియంత్రము వేర్వే
రరయ నొక్కొటొకటి సదాశివా బహువిధముల్. 16

వ॥ అది యెట్టిదనిన ఖండప్రస్తారంబు యంత్రభేదంబులచేత బహువిధంబైన తెఱంగెఱుంగించెద. అట్లుప్రసిద్ధంబులైన చతురశ్రత్ర్య

---

(1) చతురంగయుక్తప్రస్తారంబు మాతృకలోఁ జేర్పఁబడలేదు.

శ్రాది పంచజాతీయయంత్రంబు లిరువదినాలుగింటిలోన మొదటని రూఢంబులగు చతురశ్రయంత్రంబులు నాలుగింటిలోన మొదటిద్రుత యంత్రంబునందు విషమ సమకోష్ఠానురోధంబుగా యంత్రంబుఫలంబు లొనంగుచుఁ బ్రత్యేకించి ఖండఖండంబుగానుద్దేశించుచు విభజించుటం జేసి ద్రుతహీనతాళప్రస్తారంబనియును, ఏకద్రుతయుక్తతాళప్రస్తారంబనియును, ద్రుతద్వయయుక్తతాళప్రస్తారంబనియును, ద్రుతత్రయయుక్తతాళప్రస్తారంబనియును, చతుర్ద్రుతయుక్తతాళప్రస్తారంబనియును, పంచద్రుతయుక్తతాళప్రస్తారంబనియును, షడ్ద్రుతయుక్తతాళప్రస్తారంబనియును, సప్తద్రుతయుక్తతాళప్రస్తారంబనియును, ద్రుతాష్టకయుక్తతాళప్రస్తారంబనియును, నవద్రుతయుక్తతాళప్రస్తారంబనియునిట్లుబహుభంగులంబ్రవర్తిల్లు. మఱియులఘ్వాదియంత్రంబుల మూఁటియందును క్రమంబుతోడ లఘుహీనప్రస్తారంబనియును, గురుహీనప్రస్తారంబనియును, ప్లుతహీనప్రస్తారంబనియును, ఏకలఘుయుక్తప్రస్తారంబనియును, ఏకగురుయుక్తప్రస్తారంబనియును, ఏకప్లుతయుక్తప్రస్తారంబనియును, ద్విలఘుయుక్తప్రస్తారంబనియును, ద్విగురుయుక్తప్రస్తారంబనియును, ప్లుతద్వయయుక్తప్రస్తారంబనియును, త్రిలఘుయుక్తప్రస్తారంబనియును, త్రిగురుయుక్తప్రస్తారంబనియును, ప్లుతత్రయయుక్తప్రస్తారంబనియును, చతుర్లఘుయుక్తప్రస్తారంబనియును, చతుర్గురుయుక్తప్రస్తారంబనియును, ప్లుతచతుష్టయయుక్తతాళప్రస్తారంబనియు నిట్లు చతురంగఖండప్రస్తారంబనేకవిధంబై విలసిల్లు. ఇవ్విధంబున నితరక్షత్రియాది (1) జాతీయయంత్రములలోన జాతిచతుష్టయమునకు సాధారణంబైన యనుద్రుతయంత్రంబునందు సబిందునిర్బిందుస్థానానుగుణంబుగా యంత్రఫలంబుఁ జూచి నిర్దేశించుటం జేసి యనుద్రుతయుక్తప్రస్తారంబును యనుద్రుతహీనప్రస్తారంబును తత్తత్తాళసంఖ్యాయుక్తంబులై యనుద్రుతయంత్రంబులైన ఖండప్రస్తారంబులనేకవిధంబులై యుండు. తక్కినద్రుతాదియంత్రంబులు నాల్గింటి

---

(1) క్షత్రియాది యనఁ ద్వైశ్యశూద్రాది యనియర్థము.

యందును యంత్రఫలానురోధనంబుగా నిర్దేశించుటంజేసి క్రమంబుగా ద్రుతహీన, లఘుహీన, గురుహీన, ప్లుతహీన తాళప్రస్తారంబులనియు, ఏకద్రుతయుక్త, ఏకలఘుయుక్త, ఏకగురుయుక్త, ఏకప్లుతయుక్తతాళప్రస్తారంబులనియును, ద్రుతద్వయద్రుతత్రయ ద్రుతచతుష్టయ ద్రుతపంచయుక్తతాళప్రస్తారంబులనియును, ద్విలఘు త్రిలఘు చతుర్లఘు పంచలఘుయుక్తతాళప్రస్తారంబులనియును, ద్విగురు త్రిగురు చతుర్గురు పంచగురుయుక్తతాళప్రస్తారంబులనియును, ద్విప్లుత త్రిప్లుత చతుఃప్లుత పంచప్లుతయుక్తతాళప్రస్తారంబులనియు నివ్విధంబున నేకోత్తరవృద్ధిగా నాయాయియంత్రంబులయందు వింతవింతలుగా ఖండప్రస్తారంబులు బహుప్రకారంబులై ప్రవర్తిల్లు. ఇట్టిఖండప్రస్తారంబు నిజప్రస్తారంబుకంటెఁ బ్రస్తరించుటయందు విశేషంబుగలుగుటంజేసి వేరుగఁ దల్లక్షణంబు వివరించెద నాకర్ణింపుము.

సీ॥ మాత్రిలనియమామే మరక నే పట్టున
మొదట నెత్తిన తాళమును లిఖించి
యేయంత్రిమాయంత్రి మెడపకఁ జేబట్టి
యాయంత్రమునఁ గూర్చినట్టి సంఖ్య
వెంబడి విడువక విప్రాదిజాతికిఁ
దద్రుతాను ద్రుతాంతాదినియతి
కుద్దేశవిధమున కొఱపాఱలులేక
యుండఁ బ్రస్తారము యుపమతోడఁ

గీ॥ కూర్చినత్తరి గొప్పలు కుఱుచలనుచు
నంగనియమంబులొక చోట నమరు నమర
నది యెఱుంగుము జాగ్రత వదలకెపుడుఁ
దజ్ఞులది కూర్తురయ్య సదాశివేంద్ర. 17

సీ॥ ప్లుతముఖంబులక్రింద ద్రుతమైనలఘువైన
గురువైన నిల్పు నెగ్గరయువలదు

గురువొక్కచోట నాల్గు ద్రుతములునిల్చు
మూఁడు లఘువులొచుఁ బ్లుతము నిల్చు
లఘుయుగ మొకచో మెలఁగు గురునకుఁగ్రింద
నొకలఘువును ద్రుతయుగళమమరు
నెడమను భేద్యాంగ మిట్లుండఁగుడినున్న
భేద్యాంగ మేద్రైనఁ బెంచుకొనుచు

గీ॥ నేమ మెడలక ఖండంపునియతినిట్లు
బ్రస్తరింపఁగ నధికమల్పంబుతోటి
రీతిఁగుడియెడమల నిల్చునీతిమాత్ర
మందు విలసిల్లును రహిసదాశివేంద్ర. 18

కం॥ ఈగతి ఖండప్రస్తా
రాగోచరమహిమ లితరమగుజాతులకుఁ
భాగింప నడియనుద్రుత
భాగురమగు సదాశివేంద్ర భాకరభాగా. 19

వ॥ ఇట్టి దాళప్రస్తారంబులు పారావారంబులభంగి నపారంబులై వెలయు, నట్టి పారావారాంబుల పారంబులఁగనఁదలంచి మహానటపుత్రుండైన హేరంబుండు ప్రస్తరించి తత్తత్తాళప్రస్తార పారావారపారంబులిప్పటికింగననేరక యుండునని పెద్దలాడుట నిజంబుగావున నట్టిప్రస్తారంబులంబ్రస్తరించి మనుష్యులెట్లుబారంబుఁగాంతురు. కావున నిట్లు బ్రస్తరింపంజెప్పిన యుపాయంబుచేతఁ గుశాగ్రబుద్ధియైన పురుషుండు నేర్పరియై కుశలుండై కొన్నిప్రస్తారంబులు కావలసినయంత ప్రస్తరించుకొని తౌర్యత్రికవ్యవహారార్థంబుగాఁదాళంబులగ్రహించుకొని వ్యవహరింపఁదగునని చతురులైన విద్వన్నటమణులంగీకరింతురిది నిజంబు, నీచిత్తంబున నవధరింపుము. ఇంకనష్టోద్దిష్టప్రకారంబెఱుంగించెద. తత్ప్రకారంబెట్టిదనిన, ప్రస్తారంబుఁజేసిన నిన్నిమాత్రల తాళప్రస్తారంబులలోన నిన్నవ

తాళంబెట్టిదని యడిగినఁ దన్నష్టతాళాంగంబుల సంగ్రశేణిసంఖ్యా క్రమంబుఁ జూచుకొని తత్తజ్జాతిసంఖ్యాక్రమంబునఁ దెలియఁజేయుట నష్టవిధంబనియును, యిన్నిమాత్రలప్రస్తారంబులలోన నిట్టియంగంబు లం గలిగిన తాళంబెన్నవదని యడిగిన నాయుద్దిష్టతాళక్రమంబు నష్టతాళోదారక్రమంబున(?) నెఱఁగించుట యుద్దిష్టవిధంబని యెఱుఁ గఁదగు. అదియుఁ జతురశ్రాదిజాతులకన్నిటికిం గలిగియుండు క్రమం బున నన్నియు నెఱింగించెద నాకర్ణింపుము —.

సీ॥ అడిగినసంఖ్య మహాత్తుసంఖ్యలతోనఁ
ద్రోసి యంత్యోపాంత్యతుర్యములను
కూడి ప్లుతంబునకును భుక్తి రెండిండ్లు
వెంబడిగాఁ ద్రోసి వెండి గురువు
కలరుసంత్యోపాంత్యములఁ గూర్చి రెండిండ్లు
భుక్తిఁ ద్రోసి యింపులఁ జెలంగ
లఘువున కొరయిల్లు లలిఁ గూర్చి యొకయిల్లె
భుక్తివ్రాయుచుఁ జేతఁ జూపఁగు లెక్క

గీ॥ యింటిలెక్కకుఁదగ్గిన నిడుచుద్రుతలు
మాత్రకొదవకు ద్రుతల నేమరక నిడుచు
నీ తెఱంగునఁ జతురంగజాతినష్ట
తాళమెఱఁగించఁదగును సదాశివేంద్ర. 20

సీ॥ చతురశ్రతాళసంగతి నున్న లఘు గురు
ప్లుతములఁ గాంచి యాపొక్కసిండ్లు
సవరించినరియైన సంఖ్యల కవివచ్చె
నని భుక్తులారీతి నమరఁ ద్రోసి
ద్రుతములఁ గనుఁగొని ద్రుతలివి నరిపోని
లెక్కకువచ్చిన దిక్కులనుచు

మాత్రలకొదవకు మరిద్రుతలని చెప్పి
నరిలెక్కలన్నియు సరివినొక్క

గీ॥ లెక్కగాఁగూర్చియాయంతు లెక్క మొదటి
లెక్కలోఁద్రోసి మిగిలిన లెక్కఁజూచి
తెల్పఁదగుఁ దాళమీఁదిక్కదనుచుఁ
దనరు నుద్దిష్టమునకు సదాశివేంద్ర. 21

వ॥ ఇవి చతురశ్రనష్టోద్దిష్టవిధంబులు. ఇంకఁ ద్ర్యశ్రనష్టోద్దిష్టంబులెఱింగించెద —

సీ॥ అడిగిననంఖ్య మహత్తుసంఖ్యను డించి
యంత్యముపాంత్యపడర్కములను
గూర్చి ప్లుతానకు గొబ్బననాఱిండ్లు
భుక్తికిఁద్రోయుచుఁబోనఁగు గురువు
కంత్యముపాంత్యమష్టాంకముల్ గూడి వెం
బడిగాను భుక్తియా టెడలఁద్రోసి
యంత్యముపాంత్యంబులతికించి లఘువుకు
భుక్తికినాల్గిండ్లు పంచి ద్రుతకు

గీ॥ నొక్కయిలుఁగూర్చి భుక్తియు నొకటిఁద్రోసి
యింటిలెక్కకుఁ జేలెక్క యొంటకన్నఁ
దగు నను ద్రుతమిదంగకొదవకు నదియె
తనరఁద్ర్యశ్రనష్టమిది సదాశివేంద్ర. 22

సీ॥ త్ర్యశ్రతాళమునందుఁ దద్దురితలఘుగురు
ప్లుతములుఁగని యట్టి పోల్కినిండ్లు
జతఁగూర్చి నరివచ్చు సంఖ్యలకివి నిల్పి
ననిఁదెలిపి భుక్తుల నట్లఁద్రోసి
యట యనుద్రుతలున్ననవి నటపోని లె

క్కలకువచ్చెనని చొక్కముగఁ జెప్పి
కొమరొప్ప మాత్రలకొదవకు లల్ద్రుతత
లనిఁ దెల్పిరి లెక్కలన్నిఁ గూడి

గీ॥ యొక్కటిగఁ జేర్చియా లెక్క నొగి మహత్తు
సంఖ్యలోఁ ద్రోసి తక్కిన సంఖ్యఁ జూచి
పల్కఁదగు నిట్టితాళమీపట్టుదనుచుఁ
ద్ర్యశ్రకోద్దిష్టమునకు సదాశివేంద్ర. 23
వ॥ ఇంకమిశ్రసష్టోద్దిష్టంబు లెట్టిదనిన—

సీ॥ అడిగినసంఖ్యమహత్తుసంఖ్యల నూడ్చి
మొనసి యాంత్యోపాంత్యమునిసురేంద్రు
లనుగూడ ప్లుతమునకనువొంద నేడింట్లు
వ్రాయుచు భుక్తిగుర్తుగ గురువుకు
దీప్తినంత్యోపాంత్యసప్తమంబులఁ గూర్చి
యెడపక భుక్తికేడింట్లఁ ద్రోసి
లఘువుకంత్యోపాంత్యలాలిత్యముగ భుక్తిఁ
ద్రోచియు నైదింట్ల ద్రుతకునొక్క

గీ॥ యిల్లెగూర్చియు భుక్తి యొక్కల్లెత్రోసి
చేతిలో లెక్కసరిపోమి చేతద్రుతమి
తమిది చేలెక్కలేకున్నఁదగునన్నుద్రు
తమితమిశ్రమమునకు సదాశివేంద్ర. 24

సీ॥ మిశ్రతాళమునఁ గ్రమ్మిన ద్రుతలఘుగురు
ప్లుతములఁ గని తొంటిగతిని యింట్లు
సమకూర్చినరివచ్చు సంఖ్యలకివికల్గె
ననిభుక్తులెప్పటియట్ల ద్రొబ్బి
యందన్నుద్రుతఁ జూచి యవిసరిపోని లె

క్కకువచ్చెననుచు నిక్కముగవదరి
పదరకమాత్రకు రొదవకనుద్రుత
లని సరిలెక్కయాద్యంత మొక్క

గీ॥ యొంటుగాఁ జేర్చి యాసంఖ్యయొగిమహత్తు
సంఖ్యలోఁ ద్రొబ్బిచిక్కిన సంఖ్యవట్టి
యిట్టితాళంబులీపట్ల నెసఁగుననిసఁ
దనరు నుద్దిష్టమనఁగ సదాశివేంద్ర. 25

వ॥ మఱియు ఖండనష్టోద్దిష్టంబులెట్టిదనిన—

సీ॥ అడిగినలెక్కమహత్తులోఁ ద్రోసియం
త్యముపాంత్యపంచమదశమములను
నతిక్రమించి ప్లుతమునకై దిండ్లుఁ ద్రోసి భు
క్తికి గురువునకు నంతిమముపాంత్య
శరములుఁగూర్చి నిచ్చలుభుక్తికై దిండ్లు
నడలించి లఘువుకుఁ జక్కగాను
నంత్యముపాంత్యంబు హత్తించి మూఁడిండ్లు
భుక్తిఁ ద్రోసి ద్రుతకుఁబూన్చి యంత్య

గీ॥ మొకటిభుక్తియు నొకయిల్లె యొసఁగి చేతి
లెక్కతగ్గ ననుద్రుతలెక్కడించి
మాత్రకొదవకనుద్రుతమాత్రమునుపఁ
దగును ఖండనష్టమున సదాశివేంద్ర. 26

సీ॥ ఖండతాళమునఁజక్కఁగద్రుతలఘుగురు
ప్లుతములఁజూచి యాపోల్కిగృహము
లలవరింపుచు సరియైన సంఖ్యలకివి
కలవనిభుక్తుల కరణిఁద్రోసి
యందనుద్రుతలెంచి యవి సరిపోవని

లెక్కలఁగని యవలీలఁ దెలిపి
యాయనుద్రుతములే యటమాత్రకొదవకు
నని చెప్పి వరిలెక్కలన్నియొక్క

గీ॥ వర్గువుగఁగూడి యాలెక్కవడిమహత్తు
లెక్కలోఁద్రొబ్బి నిల్చిన లెక్కఁజూచి
మేటియగునిట్టితాళ మీచోటిదనినఁ
దగును నుద్దిష్టమునకు సదాశివేంద్ర. 27

వ॥ ఇఁక సంకీర్ణజాతీయనష్టోద్దిష్టంబుల నేర్పరించెదనాకర్ణింపుము.

సీ॥ అడిగినసంఖ్యమహత్తు సంఖ్యనుద్రోసి
యంత్యముపాంత్యంబునల విరించి
పర్వంబులనుఁగూర్చి పరఁగఁ దొమ్మిదియిండ్లు
భుక్తికిఁద్రోసియుఁబోరి గురునకు
నంత్యముపాత్యంబు నావిరించినిఁగూర్చి
భుక్తిఁదొమ్మిదియిండ్లు పొనరఁద్రోసి
యమరించి లఘువుకునత్యముపాత్యంబు
భుక్తికేడిండ్లు సొంపునను బెనిచి

గీ॥ యొక్కటిఘటించిభుక్తికి నొకటిడించి
చేతిలో లెక్క సరిపోమి చేనను ద్రు
తములఁగూర్చి కొదవకు ద్రుతములెగూర్పఁ
దగు విమిశ్రనష్టమున సదాశివేంద్ర. 28

సీ॥ సంకీర్ణతాళ మెంచఁగ ద్రుతలఘుగురు
ప్లుతములఁగాంచి యీస్థితిని యిండ్లు
(1) నవరించి సరివచ్చు సంఖ్యలకివివచ్చె

---

(1) ఈ సీసపాదము మాతృకలో నీరీతిఁ గానఁబడుచున్నది.
"ఖండించి సరివచ్చు సంఖ్యలకివివచ్చె" ఇచ్చట 'ఖండించి' యనుపదము యపార్థము నిచ్చుచున్నది. మరియు యతిభంగమునకుఁగూడ కారణమగుచున్నది.

నని తోఁచి మున్నటియట్లభుక్తిఁ
జూచి యనుద్రుతచోట్లవి సరిపోని
సంఖ్యలవనుచు నిశ్చయముచేసి
మాత్రలకొదవకు మలయుననుద్రుత
లనియును సరిలెక్కలన్ని జేర్చి

గీ॥ (1) లెక్కయొక్కటఁగూర్చి యాలెక్క మొదటి
లెక్కలోఁద్రోబ్బి మిగిలిన లెక్కఁగొనుచు
చక్కనిటువంటి తాళమీచక్కఁదనిసఁ
దనరు నుద్దిష్టమనఁగ సదాశివేంద్ర. 29

వ॥ ఇవ్విధంబున సకలజాతీయతాళవృత్తంబుల నష్టోద్దిష్టంబుల తెఱంగెఱింగించితి. ఇఁకఁ జతురశ్రాదిపంచజాతీయ మేరులక్షణంబు లెఱింగించెద. అదియు జాతిలక్షణానుద్రుతద్రుతాది కాంగనిచయప్రధానతంత్రంబులగుటం జేసి యాయంత్రంబులకుఁ గ్రమంబుగా ననుద్రుతయంత్రంబనియును (2) ద్రుతయంత్రంబనియును లఘుయంత్రంబనియును గురుయంత్రంబనియును ప్లుతయంత్రంబనియును వేశ్వేర నాయంత్రగతిప్రధానాభిధానంబులుఁ గల్గియుండు. ఇట్లు పంచవిధంబులైన యాయంత్రంబులకు మేరువులనియును గోపురంబులనియును చక్రంబులనియును వలయంబులనియును నామంబులనేకంబులు గలవు. తత్తన్నామధేయంబులచేత నీమేరులక్షణంబుల వివరించెద, నచ్చటచ్చట బుద్ధిమంతులుచూచి తెలియవలయు. అట్లు పంచాంగప్రాధాన్యముచేఁ బంచవిధంబులైన మేరువులు జాతిభేదంబులచేతను మఱియుఁ బంచవిధంబులైయుండు. ఇట్లు (3) పంచవిధంబులైన మేరు

---

(1) ఈ సీసముయొక్క గీతిలోని మొదటి రెండుపాదములు మాతృకలో నీ క్రిందివిధముగాఁ గన్పడుచున్నది. "లెక్కయొక్కగాగూర్చి యా లెక్క మొదటి, లెక్కలో ద్రొబ్బిమిక్కిలి లెక్కగొనుచు'

(2) "ద్రుతయంత్రంబనియును" అను నీవాక్యము మాతృకయందుఁ గానంబడుటలేదు.

(3) మాతృకలో "దశవిధంబులైన' అనియున్నది.

వులు జాతులలోనఁ బ్రత్యేకంబుగాఁ జతురశ్రజాతి చతురంగ ప్రధానంబు గావునఁ దజ్జాతియందుఁ జతుర్విధంబులయ్యెను. త్ర్యశ్రాదిజాతులు నాల్గును పంచాంగప్రధానంబులగుటంజేసి తజ్జాతులందుఁ బ్రత్యేకించి పంచాంగప్రధానంబులయ్యెఁ గావున చతురశ్రయంత్రంబులు నాల్గును త్ర్యశ్రాదియంత్రంబులు నిరువదిభేదంబుల నేకంబుగా లెక్కించి వర్గించిన నిరువదనాల్గుభేదంబులై వర్తిల్లు. ఇట్లు చతుర్వింశతి భేదంబులం బ్రవర్తిల్లు సకలజాతీయయంత్రంబులకు నిరూపణప్రయోజనంబేమి యనిన నాజాతియందు నిన్నిమాత్రలప్రస్తారంబులలోన నిన్నియంగంబులు లేని తాళంబులిన్నియనియును, యన్నియంగంబులుఁగల్గిన తాళంబులిన్నియనియునుఁ దెలిసి చెప్పుటకు సాధనంబులగుటంజేసి, యీ యంత్రనిరూపణంబు సప్రయోజనంబేకాని యప్రయోజనంబు కాదిది యట్లుండనిమ్ము కాండతాండవంబులుచాలు. తన్నిరూపణ ప్రకారంబెట్టిదనిన. ఇట్లు చతుర్వింశతిప్రకారంబులైన గోపురంబులలోన వేర్వేర లక్షణపరీక్షలు క్రమంబుగాఁ జేయఁదగుటంజేసి జాత్యుద్దేశక్రమంబున మొదటఁ జతురశ్రయంత్రంబులు నిరూపింపఁబూని యందులో నుద్దేశానుగుణంబుగా ద్రుతయంత్రంబు మొదటిది గావునఁ దల్లక్షణంబు నిరూపించెద నాకర్ణింపుము.

కం॥ చతురశ్రజాతి మొదలుగ
వితతాఖిల జాతులకును వివరించెద నే
ద్రుతయంత్రలేఖనక్రమ
మతులితగతి శ్రీసదాశివావనీరమణా. 30

కం॥ మొదటిల్లొక్కటి వ్రాయుచుఁ
గదియింపుము రెండు రెండుగా మీఁదిండ్లఁ
మది కెంతవలసెనంతయుఁ
దదభిజ్ఞానాఢ్య శ్రీసదాశివనృపతీ. 31

మ॥ మొదటింటఁ ద్రుత మొక్కటుంచుకొని యింపుల్ గుల్కనొం
డొండుగాఁ
దుదదస్కఁ ద్రుత హెచ్చుగూర్చుగ మహత్తుల్ చేసిజాదిండ్లకై
నొదిగింపఁ దగు నంగపంక్తిచతురశ్రోదార జాతిఁ ద్రుతా
న్వదయంత్రాదిగ శ్రీసదాశివమహీపా నాల్గుయంత్రంబులఁ

కం॥ సమకోష్ఠవిషమకోష్ఠ
క్రమమిది వినుమిందు ద్రుతముఁగల యవి విషమా
ఖ్యములగును లఘువు గురువు ప్లు
తములన్నవి సమములగు సదాశివభూపా. 33

కం॥ అమరఁజతుర్వింశతియం
త్రములకుఁదగుఁ గ్రిందిబంతి దగ్గరియాశల్
క్రమముగ జాదిటిబంతుల
కమరున యది శ్రీసదాశివావనీనాథా. 34

కం॥ వరలఘుగురుప్లుతంబుల
కిరవగు కోష్ఠములకాశయింపగుగాకా
పరమాశ కడమయిండ్లకుఁ
ధరమాఱొనఁగూర్చ శ్రీసదాశివశౌరీ. 35

కం॥ ద్రుతయంత్రమహత్తుల సం
గతిఁబాల్పడి రెండురెండుగా మనునిండ్లఁ
జతురత నొక్కటిలెక్కలె
యతికింపుము శ్రీసదాశివావనీరమణా. 36

సీ॥ తగ ద్రుతయంత్రమందలి క్రిందిబంతిని
విషమకోష్ఠాలకు వెరఁగుఁగూర్చ
వలయు నంత్యోపాంత్యములు తుర్యషష్ఠముల్
కూర్చిపిమ్మట సమకోష్ఠములకు

సంత్యము విడిచి యుపాంత్యతురీయప
ష్ఠములఁగూర్పఁగఁదగు సరసముగను
సవలనాపై బంతులందు విషమకోష్ఠ
ములకు సంత్యోపాంత్యములు తురీయ

ఆ॥వె॥ షష్ఠములనుగూడి సమకోష్ఠములకెల్ల
సంత్యమును విడిచి యథాంత్యసహిత
ముగ నుపాంత్యతుర్యములు షష్ఠమునుఁగూర్ప
నగును శ్రీసదాశివావనీంద్ర. 37

కం॥ వివరించెద వినుము సదా
శివవసుధానాథతిలక చెల్వుగఁజతుర
శ్రవరద్రుతయంత్రఫల
ప్రవినుతలక్షణము శాస్త్రపద్ధతి వెలయుఁ. 38

సీ॥ వెసనధఃపంక్తిలో విషమకోష్ఠపుక్రింది
లెక్కలొక్కొక్కద్రుత లెక్కతాళ
ములటంచు మీఁదిలెక్కలు మూఁడునైదును
లెక్కమొదలుచేసి లెక్కచేత
ద్రుతగల్గుతాళసంతతులని పలికియు
సమకోష్ఠములక్రిందిసంఖ్యలెల్ల
ద్రుతహీనములటంచు మతినెంచి మీఁదిబం
తులలెక్కరెండుమొదలుగను సరి

ఆ॥వె॥ లెక్కచేత ద్రుతలయెక్కువల్ కలిగిన
తాళమనుచుఁజెప్పఁదగు మహాత్మ
సరసలెక్కలెల్ల సర్వద్రుతములన
వయ్య శ్రీసదాశివక్షితీంద్ర. 39

కం॥ చతురశ్రలఘుగురుప్లుత
యుతయంత్రవిలేఖనంబు సుజ్వలసంఖ్యా
గతియుఫలక్రమమును శా
శ్వతముగ నెంచెద సదాశివత్స్మారమణా. 40

కం॥ చతురశ్రద్రుతయంత్రము
గతి నాలఘుయంత్రపిధముఁగని వ్రాయఁదగుఁ
వితరణవైభవజితసూ
తతనయ చెఱుకూరి శ్రీసదాశివసదయా. 41

సీ॥ చతురశ్రలఘుమేరుసరణియుందొనరిన
యధరపంక్తికి నుపాంత్యంబు విడిచి
యంత్యతుర్యములతో నవలిషష్ఠముఁగూర్చి
వరుసతోఁ బైనున్న వరుసలకును
నంత్యంబుతో నుపాంత్యాధరస్థానంబు
తుర్యషష్ఠంబులఁదోడుతోడఁ
బెనచి క్రిందిటిబంతిఁ బెనఁగొన్న లెక్కలు
లఘుహీనతాళములనుచు నుడివి

గీ॥ మీఁదిబంతులు నెలకొన్న మేటిలెక్క
లొకటి రెండు మొదలుగ నేకోత్తరముగఁ
గలుగులెక్కల లఘుయుక్తములని దెలుప
వలయు భరతజ్ఞులు సదాశివక్షితీంద్ర. 42

గీ॥ మొదట మూఁడిండ్లు లిఖియించి పిదప నాల్గు
మీఁదినెలవులు ఘటియించి మేటినటుఁడు
వలసినంతయు గురుమేరువలయమిట్లు
వ్రాయవలయునయ్యా సదాశివక్షితీంద్ర. 43

సీ॥ గురుయంత్రమునఁ గ్రిందివరుసఁదుర్యమునూడ్చి
యంత్యముపాంత్యషష్ఠాంశములను

నతిక్రమించి పై బంతులందుఁ దుర్యాధర
స్థానమంతో నుపాంత్యషష్ఠములను
గూర్చి క్రిందిటిబంతిఁ గూర్చున్న లెక్కలు
గురుహీనములటంచు గురు తెఱంగి
యూర్ధ్వపంక్తుల లెక్కలొకటి రెండును మూఁడు
మొదలు నేకోత్తరముగను బెరుగు

గీ॥ సంఖ్యలనువుగఁ జేకొని శాస్త్రవిదులు
గురుసమన్విత తాళనికరములనుచుఁ
దెల్లముగఁ జూచి బోధింతు రెల్లజనుల
చిత్తజసరూప శ్రీసదాశివమహీప. 44

కం॥ ఐదుగృహంబులు మొదటను
మోదముతో వ్రాసి యాఱు ముఖ్యగృహంబుల్
మీఁద లిఖింపుము ప్లుతయం
త్రోదయమున శ్రీసదాశివోర్వీనాథా. 45

సీ॥ భూదేవజాతిలోఁ బ్లుతయంత్రమునఁ గ్రింది
దొంతికంతో నుపాంత్యతుర్యములను
షష్ఠిహీనముగాను సంఖ్యకు నొనఁగూర్చి
పై బంతులకు నెల్ల భరతవేత్త
లంత్యముపాంత్యతుర్యములుషష్ఠాధర
స్థానంబుతోఁ జేర్చి సంఖ్యఁ జేసి
పొలి నధఃపంక్తిలోఁ బొసఁగిన లెక్కలు
ప్లుతహీనములటంచు బుద్ధి నెఱిఁగి

గీ॥ యుపరిపంక్తుల లెక్కలు నొకటి రెండు
మొదలు నేకోత్తరంబుగా మొనయు లెక్క
లను గుణింపుదురు ప్లుత తాళములటంచు
శ్రీకరకలాప శ్రీసదాశివమహీప. 46

సీ॥ లఘుగురుప్లుతమేరులసమమహాత్తుల
దండనుండినయొంట్లు దనరుసర్వ
లఘుగురుప్లుతయుక్తలలితతాళములంచు
నెంచుచో రామలింగేంద్రప్రోక్త
యామేరువులయందు నమరిన విషమకో
ష్ఠమహాత్తుల సరసనమరులెక్క
లెల్లనేకోత్తరవృద్ధిగా మీరిన
లెక్కలతోఁగూర్చిలెక్కసేయు

ఆ॥వె॥ తాళచయములనుచుఁ దమరెంచి చతురశ్ర
లఘుగురుప్లుతోపలలితయంత్ర
ఫలములిటులు నటులు పరిపాటిదెలుపఁగ
వలయు శ్రీసదాశివక్షితీంద్ర. 47

కం॥ ఈమాడ్కి విప్రజాతిమ
హామేరువలయచతుష్టయనిరూపణముం
నేమంబునఁజేసితి ను
ద్దామగుణాధార శ్రీసదాశివధీరా. 48

కం॥ భూనాథజాతిమొదలుగ
నానాలుగుజాతులందు నమరించెదనే
పూనిక సమస్తమేరు
స్థానకలక్షణము శ్రీసదాశివభూపా. 49

వ॥ ఇట్లు నిరూపణీయంబులైన యీనాల్గుజాతుల యంత్రంబులలోనఁ ద్ర్యశ్రాదియంత్రంబులు మొదటవివరించుచోట క్రమంబుగా నసుద్రుతాదియంత్రలక్షణంబుల నిరూపించుచు మొదట నాయంత్రంబులన్నిటికిని వరుసగా గృహనిర్మాణక్రమంబులును దాళసంఖ్యాసందర్భలక్షణంబులును నేర్పున నేర్పరించెద నాకర్ణింపుము.

ఆ॥వె॥ ద్రుతము మొదలుగాఁగఁ జతురశ్రజాతీయ
యంత్రమునకుఁ గల్గునంగపంక్తు
లట్లనుద్రుతాదికాంగపంక్తులితర
యంత్రములు సదాశివావనీంద్ర. 50

ఉత్సాహ॥ రాజముఖ్య చతురుదారరమ్యజాతులందుఁ వి
భ్రాజి శ్రీసదాశివేంద్ర భవ్యమధురసుకవితా
భోజ మొదటియింట ద్విపదమున్ లిఖించి ముందరిం
డ్లోజనొకటియొకటి వ్రాయనొప్పు మొదటమేరువన్. 51

కం॥ విశదానుద్రుతమేరువు
వశమునవిలసిల్లు క్రిందివరుసకు సంఖ్యా
ప్రశమము ప్రస్తారాఖ్యా
దశమముపాంత్యమొనరును సదాశివనృపతీ. 52

కం॥ అరయననుద్రుతమేరూ
పరిపంక్తికధోంత్యగృహముపాంత్యషడర్కా
వరపర్వంబులుఁ గూర్చుట
ధరమెచ్చినదారి శ్రీసదాశివశౌరీ. 53

కం॥ చతురశ్రద్రుతయంత్రము
వితతము నృపముఖ్యజాతివితతసమస్త
ద్రుతయంత్రంబులవ్రాయుము
చతురతను సదాశివేంద్ర సద్గుణసాంద్రా. 54

కం॥ ద్రుతయంత్రాధఃపంక్తికి
నతుకునుపాంత్యంబువిడిచి యాంత్యషడర్క
స్తుతపర్వసంఖ్యలన్నియుఁ
దతకీర్తికలాప శ్రీసదాశివభూపా. 55

కం॥ ద్రుతమేరూపరిపంక్తుల
కతికింపు షడర్కపర్వకాంత్యోపాంత్యాం
చితగేహోదరములు సం
తతదానవిహార శ్రీసదాశివధీరా. 56

కం॥ ఆరయ మొదటిండ్లైదును
నాటారుగ ముందరిండ్లు నమరఁగ వ్రాయన్
మీఁరును లఘుమేరువు వి
ద్యారమణప్రవీణమతి సదాశివనృపతీ. 57

ఉ॥ ఆఱవదిక్కుదక్క మరియంత్యముపాంత్యము భానుపర్వముల్
కూరిచి క్రిందిబంతికి లఘుస్ఫుటమేరున మీఁదిబంతికై
యూఱవచోటిక్రిందికడనంటిన లెక్క యుపాంత్యమంత్యమిం
పారగ భానుపర్వములు పర్విన మేలు సదాశివాగ్రణీ. 58

కం॥ గురుమేరులేఖసక్రమ
మరుదుగఁ దెల్పెద సదాశివాగ్రణి వినుమా
షారి పదునొకండు మొదటిం
డ్లిరవుగఁ బండ్రెండు మీఁగిటిండ్లై వెలయున్. 59

కం॥ గురుయంత్రాధఃపంక్తికిఁ
బోరి నంత్యోపాంత్యషష్ఠములు పర్వంబుల్
సరిగాఁగూర్చుము ద్వాదశ
తరసంఖ్య వెడల్చి శ్రీసదాశివశౌరీ. 60

కం॥ గురుయంత్రంబును మీఁదిటి
వరుసల కంత్యమునుపాంత్యవరషష్ఠంబుల్
మరిగూర్చవలయుఁ (1) గర్క
ధరగేహముఁ బర్వమును సదాశివభూపా. 61

---

(1) ఇచ్చట "నర్కధరగేహ"మని యుండనోపు.

కం॥ పదునేడు మొదటిగృహములు
పదునెనిమిదిముందరిండ్లు బాగుగ వ్రాయన్
జదురగు ప్లుతయంత్రము సౌ
ఖ్యదసుగుణా శ్రీసదాశివావనీరమణా. 63

శా॥ అంత్యోపాంత్యమడర్కముల్ గొనుచు నాయష్టాదశంబూడ్చిన
త్యాంత్యంబౌ శుగఁగ్రిందిపంక్తికిఁబో సంగన్నిదిటిశ్రేణి కా
యంత్యోపాంత్యమడర్కయుక్తముగ నాయష్టాదశాద్యం
కముల్
దాంత్యన్వీత సదాశివేంద్ర ప్లుతయంత్రానన్ ఘటింపందగున్

వ॥ మరియు మిశ్రాదిజాతీయయంత్రంబుల నిరూపించెద. అందు ద్రుతానుద్రుతయంత్రలేఖనక్రమంబులు తత్ప్రధానంబులైన చతురశ్రత్ర్యశ్రజాతియంత్రవివరణావసరంబులయందు సర్వజాతి సమానంబులుగామున్నేర్పరచుటంజేసి తల్లక్షణంబులిచ్చుట మగుడ నేర్పరచినఁజర్వితచర్వణప్రాయంబై పిష్టపేషణన్యాయంబై యప్రయోజనంబైయుండునటుగా వునమిశ్రాదిజాతీయంబులైన లఘ్వాదియంత్రంబులకుమాత్రంబే గృహలేఖనక్రమంబుల ముందర వరుసఁగా వివరించి పిమ్మట నన్నిటికి సంఖ్యాక్రమంబుల నిరూపించి వెండియుఁ ద్ర్యశ్రాదిజాతీయసకలయంత్రబులకు ఫలక్రమంబు లొక్కసారి నిరూపించెద నవధరింపుము.

కం॥ ఆఱవ్యో మొదటి గేహము
లాఱ్రొకటియు ముందరిండ్లు నామిశ్రమునం
దాహూఢభోగవిజితబ
లారాతి సదాశివేంద్ర లఘుమేరునకున్ 64

కం॥ పదుమూఁడు మొదటిగృహములు
పదునాల్గుముందరిండ్లు పాల్పడివ్రాయన్

సదయ సదాశివభూపా
కుదురగు నామిశ్రజాతిగురుయంత్రంబై. 65

కం॥ మొదటింట్లిరువది ముందరి
పదములు నిరువదియునొకటి పరఁగ లిఖించన్
జదురొప్పును ప్లుతయంత్రము
సదాశివమహీంద్ర మిశ్రజాతీయంబై. 66

కం॥ ముందరిగేహము లేనును
బొందుగ లిఖియించి నాల్గు మొదటిగృహంబుల్
చెందించుము లఘుమేరువు
నందు సదాశివనృపాల యాఖండమునన్. 67

కం॥ తొమ్మిది మొదటిగృహంబుల
నిమ్ముల లిఖియించి ముందరిండ్లను పదియు
క్రమ్ముగ వ్రాసిన యం
త్రమ్మె ఖండంబునన్ సదాశివ యొప్పున్. 68

కం॥ ఖండప్లుతయంత్రమ్మున
కిండులు పదునాల్గు ముందరిండ్లుప దేనున్
నిండ లిఖించుము గర్వో
ద్దండాహితహరణ శ్రీసదాశివరమణా. 69

సీ॥ మొదటిమ్ము లెనిమిది ముందరిగృహములు
తొమ్మిదియు లఘుయంత్రమ్మునకును,
మొదటిండ్లు పదునేడు ముందరిండులు పదు
నెనిమిది గురుమేరువునకుఁ దనరు
నిరువదియారును నిరువదియేడును
నాంద్యంతముల ప్లుతయంత్రమునకు
గృహములు వెలయు సంకీర్ణజాతిని యంచు
భరతవిద్యాధికప్రతతి పల్కు

గీ॥ నార్యనుతశీల నిఖలవిద్యావిశాల
శాలిగుణజాల సుమబాణసదృశలీల
శైవమతలోల భూరివిస్ఫారఫాల
(1) దివిజసమలీల శ్రీసదాశివనృపాల. 70

వ॥ సంఖ్యాలక్షణంబెట్టిదనిన —

సీ॥ అంత్యంబు విడిచి యుపాంత్యమునీంద్రమూ
ర్ఛనలుఁ గూర్చుము మిశ్రజాతియందు
నాయనుద్రుతమేరునందుఁ గ్రిందిటిబంతి
కవలపై బంతుల నంత్యమునకు
నధరగృహంబు నుపాంత్యమునీంద్రమూ
ర్ఛనలతికింపుమాజాతియందె
ద్రుతయంత్రమునఁ గ్రింది వితతంబుబంతికు
పాంత్యంబు విడిచి యంత్యంబుతోడ
గీ॥ వరమునీంద్రమూర్ఛనలను వరుసఁ గూర్చి
యవలపై బంతులకు నుపాంత్యాధరంబు
నంత్యము మునీంద్రమూర్ఛనలతకవలయు
శ్రీ (2) కరవిహార శ్రీసదాశివసుధీర. 71

సీ॥ అంత్యముపాంత్యంబు నమరేంద్రమూర్ఛన
లతికించి మునులను నవలఁద్రోసి
లఘుయంత్రమునఁ గ్రిందిలాలితపంక్తికి
నటమీఁదిబంతుల కమ్మునీంద్రు
నధరగేహంబును నంత్యంబుపాంత్యంబు
నింద్రమూర్ఛనముల నెనయఁజేసి

---

(1) మాతృకలోని యీగీతిపాదమిట్లున్నది “కలిదివిజసా శ్రీసదాశివనృపాలా
(2) మాతృకలో నీపాద మీవిధముగానున్నది. “ శ్రీ కదళీహార శ్రీసదా శివధీరా”

గురుయంత్రమునఁ గ్రింది వరపంక్తికిం దునిఁ
బుచ్చియంత్యోపాంత్యములను మూర్ఛ

గీ॥ నంబునొనఁ గూర్చిపై బంతికింబలారి
యడుగు లెక్కయు సంఖ్యయు నుపాంత్యములు
మూర్ఛనముఁ గూర్పఁదగు మిశ్రమునఁ దలంప
సవితకవిజాల శ్రీసదాశివనృపాల. 72

చం॥ అమరఁగ మిశ్రజాతిని ప్లుతాన్వితయంత్రముక్రిందిపంక్తికం
త్యముననుపాత్యముఞ్ మునిసురాధిపులఞ్ ఘటియించియుం జనిం
చి మొదలు మూర్ఛనంబుపరిసీమకుఁ గూర్చుము మూర్ఛనాధరాం
త్యములనుపాంత్యముఞ్ మునివరామరనాథుల శ్రీసదాశివా

చం॥ ఒనరఁగ ఖండజాతిని యనుద్రుతమేరువుసందుఁగ్రింది బం
తినతుకసంత్యముఞ్ విడువనేర్చియుపాంత్యశరావతారముల్
ఘనతిథియుక్త మిట్లుపరికల్పితసీమకధోంత్యమందిరం
బెనయ నుపాంత్యముఞ్ దగుపదేను పదేను సదాశివాగ్రణీ. 74

మ॥ అతికించఁదగుఁ గ్రిందిబంతికి నుపాంత్యంబూడ్చి యత్యాంకసం
యుతమౌనట్లు శరవతారతిథులార్యుల్ మెచ్చఁబై బంతికిఞ్
జతగా సంత్యశరవతారతిథులుంచంగా నుపాంత్యాధరం
బతుకుఞ్ దానె సదాశివేంద్ర తుదయంత్రస్థానికిఞ్ యుక్తమై.

సీ॥ పొసఁగ సంత్యోపాంత్యములు నవతారతి
థులుఁ గూర్చి శరసంఖ్యఁ దొలఁగఁ జేసి
లఘుమేరునకుఁ గ్రిందిలసమానపంక్తికి
నటమీఁది బంతుల కనువుపఱుపు
మంత్యంబుపాత్యంబు నటశరాధస్థాన

మవతారతిథులు ఖండాఖ్యజాతి

గురుగోపురముక్రిందిగీకొన్న బంతుల
నవతారసంఖ్యలునాయెఁగనుక

గీ॥ నంత్యమునుపాంత్యము నైదునటపదేనుఁ
గూర్చఁదగు నంతపై బంతిఁ జేర్చవలయు
నంత్యము నుపాంత్యము దశమాంధరఁబు
నైదునుపదేనును శ్రీసదాశివేంద్ర. 76

మ॥ పదియేనంటగరాదుగానికడియింపన్ బోల్పుసంత్యంబుపాం
త్యదశస్థానశిలీముఖంబులను గ్రిందఁగల్గుకోష్ఠానకిం
పొదవంగాఁబ్లుతగోపురోపరికి నంత్యోపాంత్యపంచాంకపం
చదశాధోకంములన్ సదాశివమహీశాయాదశస్థానమున్.77

సీ॥ అంత్యమంటకయుపాంత్యవిరించి పర్వభ
ములుఁగూర్చి క్రిందటిమ్ముగలకునెల్ల
నంకరానుద్రుతచారుమేరువునందుఁ
బైబంతులకధోంత్య భాసురమగు
నెంచియుపాంత్యవిరించిపర్వభముల
నతికి యంతటద్రుతయంత్రమునకుఁ
గ్రిందిండ్ల నంతపిరించిపర్వభములు
కదియ నుపాంత్యంబుఁగడకుద్రొబ్బి

గీ॥ యంత్యసంఖ్యయు మఱియుపాంత్యాధరంబుఁ
బోలఁగ విరించిపర్వభములు ఘటించి
పరఁగఁబైబంతులిట్లు నేర్పరచవలయు
సింధుగంభీర శ్రీసదాశివవజీర. 78

సీ॥ లఘుమేరునకుఁ గ్రిందలలిమీఱుపంక్తికి
నంత్యముపాంత్యంబు నమరఁగూర్చి

విడిచి విరించిని వెలయించి పర్వభం
బులనంతమీఁది పంక్తులకునెల్ల
నంత్యముపాత్యంబు నటవిరించికిఁగ్రింది
సంఖ్యయు పర్వభసంఖ్యలుంచి
యంతట గురుమేరు నధరపంక్తికిఁబర్వ
మణఁచి యంత్యముపాంత్యమావిరించి
భముల నొనఁగూర్చిపై బంతిపట్లకంత్య
సంఖ్యయు నుపాంత్యము విరించిసంఖ్యకమరి
పర్వకాధరభముల జార్పంగవలయు
జితవిమతజాల శ్రీసదాశివనృపాల. 79

శా॥ సంకీర్ణప్లుతగోపురాధరసమంచద్వీథికిం గూర్చుమం
త్యాంకోపాంత్యవిరించి పర్వములుడయ్యం జేసియాభాంకమా
పాంకిం గూర్చుము మీఁదిబంతులకునింపుల్ గుల్కనాద్యోంకమం
త్యాంకోపాంత్యముల౯ సదాశివమహీంద్రా బహ్మపర్వం
బుల౯. 80

కం॥ భూవరముఖజాతులయెడ
భావించిన యంత్రములకు ఫలవిధమింతే
భావుకముగఁ దెల్పెద స
ద్భావంబున వినుము శ్రీసదాశివధీరా. 81

వ॥ అందు నొక్కవిశేషంబుగలదు. త్ర్యశ్రాదిజాతీయయంత్రంబులన్నిటిలోన సర్వజాతీయానుద్రుతయంత్రంబులకు ఫలవిధంబొక్కవిధంబై యుండు. తత్సకలజాతీయంబులైన ద్రుతలఘ్వాదియంత్రంబుల నేర్పరించి యెఱింగించెద నాకర్ణింపుము.

సీ॥ ఆయనుద్రుతమేరులందుఁ గ్రిందిటిబంతి
నున్న సున్నలయిండ్లనుద్రుతంబు
గలతాళములెగాని గలుగనితాళముల్

లేవని లిఖియించి లెక్కలున్న
యిండ్లనుద్రుతముతో హీనంబులని చెప్పి
పై బంతినున్నల పట్టులెల్ల
నొక్కటాదిగను నేకోత్తరవృద్ధిసం
ఖ్యలనున్న సుద్రుతల్ గల్గుతాళ

గీ॥ ములుఘటించవనియు లెక్కలొాలయనిమ్ము
యిట్లు తెల్పుమేకోత్తరవృద్ధిసంఖ్య
తగలనన్నియనుద్రుత తాళములని
త్ర్యశ్రముఖజాతులందు సదాశివేంద్ర. 82

వ॥ ద్రుతలఘ్వాదినిఖిలయంత్రఫలలక్షణం బెట్టిదనిన—

సీ॥ ద్రుతలఘువరగురుప్లుతయంత్రములక్రింద
నలువొందుబంతిలెక్కలుగణించు
కొని ద్రుతలఘుహీనగురువరప్లుతహీన
తాళంబులని పల్కు ధర్మమజయ
బై బంతియిండ్లలోపలనున్న లెక్కలు
ద్రుతలఘుయుక్తతాళతతులనియు
వరగురుప్లుతయుక్తవర తాళములటంచు
నొకటియాద్యముగ నేకోత్తరంబు

గీ॥ గలిగివర్ధిల్లు లెక్కలుగలియబెనచి
యెంచి యిన్నిన్నియని యేర్పరింపవలయు
ద్ర్యశ్రముఖజాతియంత్రముల్ తనరజూచి
యవితథవిజాల శ్రీసదాశివనృపాల. 83

వ॥ మఱియు నీయనుద్రుతాదిచతుర్జాతియంత్రంబులు రెండు విధంబులై యొప్పు నదియును నేర్పరింతు. సమకోష్ఠవిషమకోష్ఠ మహాత్వనిదానంబుల డాసియుండు సంఖ్యలకు ఫలవిధం బెఱింగించెద నాకర్ణింపుము.

మ॥ సమకోష్ఠంబుమహత్తుదగ్గరను నిచ్చల్ నిల్చుసంఖ్యాళి ని
త్యముసర్వద్రుతలంచు మున్ బలుకనాయాత్ర్యశ్రజాత్యాశ్రయం
త్రములందీవిధిఁ జెల్లునట్లు పెనఁగొన్నన్ శశికోష్ఠంబులన్
క్రమసంఖ్యన్ గొని శ్రీసదాశివమహీంద్రా తెల్పుమాసం
ఖ్యలన్. 84

వ॥ ఇట్లు తాళదశప్రాణంబులనిరూపించి మఱియు నేతద్దశప్రాణ యుక్తంబులైన తాళంబులు జాతిభేదంబుల వలన ననంతభేదంబులం గల్గియుండు, అందు మార్గదర్శనార్థంబుగాఁ గొన్ని తాళలక్షణంబు లెఱిఁగించెదనని యెట్టిదనిన. పంచతాళంబులనియును సప్తతాళంబు లనియును సతతశైలూషప్రయుక్తతౌర్యత్రికవ్యవహారసిద్ధంబులై యుండు. అందుఁ బంచతాళనిరూపణంబు మొదటఁగావించి పిమ్మట సప్తతాళనిరూపణంబుఁగావించెద. ఆపంచతాళంబులన్నది చచ్చత్పుటంబనియును, చాచపుటంబనియును, షట్పితాపుత్రకంబనియును (1) సంపద్వేష్టంబనియును, ఉద్ఘట్టంబనియు నైదుతెఱంగులై పరమేశ్వరపంచముఖంబులవలన నుదయించి తనరుచుండు. తల్లక్షణంబుఁ గ్రమంబుగ నిరూపించెద నవధరింపుము.

సీ॥ లలిగురువులు రెండు లఘువును బ్లుతమును
జతఁగూర్పనదియ చచ్చత్పుటంబు
నిరుచక్కియలనుండు గురువులనడుమను
నల్లఘుయుగ్మము చాచపుటము
ప్లుతలఘుగురుయుగ్మయుతలఘుప్లుతములు
పూనిన షట్పితాపుత్రకంబు
మగణపార్శ్వములందు మఱిప్లుతంబులు రెండు
తనరు సంపద్వేష్టతాళమునకుఁ
గీ॥ గలిగియుండును మగణముద్ఘట్టమునకు
నిత్యతాళంబులైదును నింపుమిగులు

(1) సంపద్వేష్టాకమనియుండఁదగు.

కాలవిధమున నీపంచతాళములకుఁ
బంచజాతులయందు నేర్పాటు తెలియ
వలయునయ్య సదాశివవసుమతీశ. 85

వ॥ మఱియు సప్తతాళంబు లెట్టివనిన.

కం॥ ధ్రువమును మఠ్యము రూపక
మవలను ఝంపాత్రిపుటములట తాళమ్ముల్
భువి నేక తాళమని నే
డవు తాళమ్ములు సదాశివావనీనాథా. 86

వ॥ తల్లక్షణం బెట్టిదనిన.

సీ॥ లఘుగురుద్రుతములు లలితధ్రువంబయ్యె
మరిలఘుద్రుతలఘుల్ మఠ్యమయ్యె
ద్రుతమునులఘువును రూపకంబగునని
ద్రుతమును (1) ద్రుతలఘువమరఝంప
ద్రుతములుమూఁడును ద్రుతమొక్కటియుఁగూడఁ
ద్రిపుట తాళంబనఁ దేజరిల్లు
నాంద్యంతలఘుమధ్యమానీతద్రుతయుగ్మ
మట తాళమేకద్రుతాన్వితంబు
ఆ॥వె॥ నేకతాళమయ్యె నిందు ఝంపత్రిపు
టములు విప్రజాతిసమరఁ దది
తరకులములనుండుఁ దజ్ఞాన మగుఁ దాళ
భేదమున సదాశి[illegible]తార. 87

ఆ॥వె॥ ఇతర రూపకాదిహిత తాళపంచక
మెంచవచ్చు జాతిపంచకమున

---

1 "ద్రుతమను ద్రుతలఘువమరఝంప" యని పాఠముండనోపు,

హానిభేదమరయవలయును దత్కాల
భేదమున సదాశివామతారి. 88

కం॥ ఝంపాత్రిపుటలనుద్రుత
సంపన్నములగుటఁజేసి చతురశ్రమునన్
రంపిల్లవధితధీనత
నింపూనగ శ్రీసదాశివేంద్రప్రవరా. 89

వ॥ ఇట్లునిరూపితంబైన చచ్చత్పుటాది పంచతాళంబులును, ధ్రువాదిసప్తతాళంబులునుగూడనన్నియు జాతిభేదంబులవలనఁ జేసి యష్టపంచాశద్భేదంబులఁబ్రవర్తిల్లు. అది యెట్లన్నఁజచ్చత్పుటాదులైదును నైదుజాతులందునుఁ గలుగుటఁజేసి యొక్కొక్కజాతికైదైదుభేదంబులుగావున నైదైదు లిరువదియైదుభేదంబులయ్యె. మఱియు సప్తతాళంబులోన ఝంపాత్రిపుటతాళంబులు విప్రజాతియందు సంభవించి త్ర్యశ్రాదిజాతులు నాల్గింటను సంభవించుటవలన నాల్గురెండ్లెనిమిదిభేదంబులయ్యె. కడమధ్రువాదితాళంబులైదును బంచజాతులయందును గలిగియుండుటఁజేసి యైదైదు లిరువదియైదు విధంబులై వర్తిల్లె. ఇవియును ఝంపాత్రిపుటభేదంబు లెనిమిదియును గూడ ముప్పదిమూఁడుభేదంబులయ్యె. ఈ సప్తతాళవిధంబులు ముప్పదిమూఁడును నా పంచతాళభేదంబు లిరువదియైదునుఁ గూర్చి లెక్కించిన నన్నియుఁగూడ నేబదియెనిమిది భేదంబులయ్యె. ఏతల్లక్షణంబులును దత్తజ్జాత్యక్షరకాలభేదంబును వేర్వేర బుద్ధిమంతులు తెలియవలయు. ఇట్లుతౌర్యత్రికవ్యవహారయోగ్యంబులై సర్వప్రసిద్ధంబులైన తాళంబులఁగొన్ని యొఱింగించితి. అదియునుఁ గాక తాళదశప్రాణనిరూపణంబే యీకావ్యంబునకుఁ బ్రయోజనంబు గావున నితరతాళభేదంబులకుఁ దల్లక్షణనిరూపణంబొనఁగూర్చిన గ్రంథవిస్తరంబౌననియును నిష్ప్రయోజనంబనియునుఁదలఁచి ప్రతిజ్ఞానుసారంబుగా మొదటఁదాళదశప్రాణనిరూపణంబుఁ గావించి మార్గప్రదర్శనార్థంబుగాఁ గొన్నిప్రసిద్ధతాళంబులకు లక్షణంబుల

వివరించితిఁ గావున మఱియుఁ బ్రసిద్ధాప్రసిద్ధవ్యవహారాస్పదంబులైన సింహనందనాదితాళాంతరంబు లనేకంబులు కలవు తల్లక్షణంబులును దత్తజ్జాతీయతాభేదంబులును దత్ప్రతిపాదనగ్రంథాంతరభాషావిశేషంబులవలనఁ దెలిసి తౌర్యత్రికవ్యవహారంబుఁ గావించునెడ నట్టితాళంబుఁ బట్టి వ్యవహరించిన నెట్టితాళంబునందుఁ దద్దశప్రాణంబులు గలుగ నిరూపించి తల్లక్ష్యంబునఁ జూచి చెప్పి వ్యవహరించుచు సభారంజనంబుఁ జేయు ధీరోత్తములు మహానటసన్నిభులైన మహానటులని నిర్నిరోధంబుగా శపథంబుఁ గావించ సమర్థంబగు నదినిజంబు.

ఈ విజ్ఞాపనంబు మీదివ్యచిత్తంబున దృఢంబుగా నవధరింపుఁడు.

చం॥ హరిహరిసామ్యభాసురకృపాతిశయాద్భుతధర్మవిక్రమా
హరిహరిసన్నిభాయతమహామహభాస్వరభోగవైభవా
హరిహరిసత్వసత్వపరిహాసి విభాసిమహాబలోజ్వలా
హరిహరితుర్విరోధితులితాధికదీధితి తథ్యవాక్సుధీ. 90

కం॥ మహితాగమప్రచోదిత
విహితప్రథితాత్మధర్మనిరతాచరణా
పహ్నుతమలీమసతాంచ
ద్దహరాంభోజాతవిహితధరణిశతాంగా. 91

శోదకం॥ అర్జునరోధిరథాపహృతిప్రౌ
ఢార్జునదానమహావిభవప్రా
ప్తార్జునకీర్తిమహాస్ఫురణాచ్ఛా
చ్ఛార్జునతాతదిగాదిదిగంతా. 92

గద్యము॥ ఇది శ్రీమద్రామభద్రభద్రాయతకరుణాకటాక్షవీక్షణా
తిశయసంలబ్ధసారస్వతవిచిత్ర పోలూరి మోబయామా
త్యపుత్ర సకలసజ్జనవిధేయ గోవిందనామధే
యప్రణీతంబైన తాళదశప్రాణప్రదీ
పికయను మహాభరతకావ్యల
క్షణంబునందు ద్వితీయా
శ్వాసము
సంపూర్ణము.

తప్పొప్పుల పట్టిక.

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు.
2	12	మొగఁగంగ	మొఱఁగంగ
,,	19	దాఁల్చి	దాల్చి
,,	21	బంధురాంధ్ర బాషా	బంధురాంధ్ర భాషా
,,	26	ప్రభగాంచె	ప్రభఁగ్గాంచె
3	10	భాగభాగ్య	భోగభాగ్య
5	10	గలుఁగఁ	గలుగఁ
,,	18	సాహాయ్యంబొనరిరప	సాహాయ్యంబొనరింప
,,	23	సత్కారంబులఁజేత	సత్కారంబులచేత
7	5	మహేశర	మహేశ్వర
,,	16	రాగభేదంబులంజేత	రాగభేదంబులచేత
,,	17	శోబిల్లు	శోభిల్లు
,,	20	వర్తిల్లుసని	వర్తిల్లునని
8	14	లోకసిద్ధంబు	లోకసిద్ధంబు
,,	16	నిశ్చయముఁగాఁగ	నిశ్చయముగాఁగ
,,	21	సప్వర్థనామ	సన్వర్థనామ
9	9	సంయోగ	సంయోగ
,,	18	నృత్తగీత	నృత్తగీత
10	20	లేఁక	లేక
11	19	నూరు	నూఱు
12	6	లఘవు	లఘువు
13	2	దిటుఁదెల్పెద	ఇటుదెల్పెద
,,	15	తరములనగు	తరములనఁగ
,,	20	దగ్గకనారు	దగ్గఱయాఱు
15	3	ఒక్కటియొదట	ఒక్కటిమొదట

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు.
,,	10	నదాశివేంద్ర	సదాశివేంద్ర
,,	14	సశబ్దవిలాసము	సశబ్దవిలాసము
,,	16	నిష్కాము	నిష్క్రాము
,,	20	సర్పణి	సర్పిణి
,,	25	లాసతిత్తుకు	లాసతిత్తురు
16	5	ప్రేళ్లెల్ల	ప్రేళ్లెల్ల
,,	13	నద్గానపరులు	సద్గానపరులు
,,	20	దకారించినను	(1)దకారించినను
17	2	పఱంగ	పరంగ
18	2	ప్లుతములసంగసంగముల్	ప్లుతములసంగసంగముల్
20	22	ద్రీర్ఘ	దీర్ఘ
21	12	త్యశ్రంబులు	త్ర్యశ్రంబులు
22	4	పెధ్దలు	పెద్దలు
24	14	తాళయధాక్షర	తాళయథాక్షర
,,	16	తనయధాక్షర	తనయథాక్షర
,,	21	యధాక్షర	యథాక్షర
25	17	పదముమ్ములుంచి	పదములుంచి
29	19	అశాంత్య	ఆశాంత్య
30	8	దావి	దాని
33	23	యుండ్డు	యుండు
35	17	మహాత్త్రుకేయ	మహాత్త్రుకేయం
39	5	ప్రస్తాదంబు	ప్రస్తారంబు
41	3	నిట్టియుగంబు	నిట్టియుంగంబు
43	22	గ్రని	గని
44	2	మాత్రకు	మాత్రల

తాళదశప్రాణప్రదీపిక.

—:అకారాదిపద్యానుక్రమణిక.—

పద్యములు.	పుట.
అంగపంక్తులక్రింద నమరిన	29
అంగశ్రేణులుమీఁదట	28
అంత్యంబువిడిచి	57
అంత్యమంటకయుపాంత్య	59
అంత్యమంత్యోపరి	28
అంత్యముపాంత్యంబు	57
అంత్యముపాంత్యతుర్యములు	28
అంత్యోపాంత్యపదర్కముల్	55
అక్షరకాలముకంటెను	12
అక్షరమున నేమన్నను	22
అగ్రజాతికినల్పాంగ	36
అగ్రజుఁడు వారికెల్ల	4
అటుఁగాన మొదటి	13
అట్టితాళంబునందు	9
అడిగినలెక్కమహాత్ములో	44
అడిగినసంఖ్య మహాత్ముసంఖ్యనుగుణించి	42
అడిగినసంఖ్య మహాత్ముసంఖ్యనుద్రోసి	45
అడిగినసంఖ్య మహాత్ముసంఖ్యలతోఁ	41
అడిగినసంఖ్య మహాత్ముసంఖ్యలనూడ్చి	43
అతఁడొక్కనాఁడు	4
అతనికిఁగల్గిరిమువురు	3
అతికించందగుఁగ్రిందిబంతికి	58
అనయంబంత్యోర్ధ్వాళియు	29

పద్యములు.	పుట.
అమరఁగమిశ్రజాతిని	58
అమరఁజతుర్వింశతి	48
అరయననుద్రుతమేరూపరి	53
అర్జునరోధరథాపహృది	65
అర్ధచంద్రమనఁగనవ్యక్త	18
అర్ధమాత్రమనఁగనావ్యోమ	,,
అర్ధేందుహస్తమునందలి	16
అష్టక్షణములులవమగు	11
అహిరాట్స్వరభుజార్గళ	26
ఆజాతులైదుభూసుర	21
ఆభరతముబహుభంగుల	7
ఆయనుద్రుతమేరులందు	60
ఆయేగురు సత్పుత్రకు	4
ఆరయమొదటింద్లైదున,	54
ఆరెండువిధముల	14
ఆరైదునాల్గుపంద్రెం	12
ఆఱవ్యో మొదటిగేహము	55
ఆఱవదిక్కుదక్క	54
ఆవాపమునిష్క్రామము	15
ఆశాంత్య మొక్కటి	29
ఇక్షుగ్రామాన్వయ	6
ఇటులసర్వద్రుతాంత	35
ఇతరరూపకాది	63
ఇరునాల్గువిధములచే	37
ఈగతిఖండప్రస్తారా	40
ఈమాడ్కివిప్రజాతి	52

పద్యములు.	పుట.
ఈరీతినెల్లతాళా	17
ఉత్కటరత్నకాంచన	26
ఎనిమిదినాలుగుమరి	12
ఎనిమిదినాల్గురెండును	13
ఎన్నెన్నియగునుయంత్రము	37
ఎసఁగనమ్రుతకంఠెను	23
ఏకకళయథాక్షరమగు	,,
ఏజాతిలోనైన	35
ఐదుగృహంబులు మొదటను	51
ఒకసశబ్దంబునునొగి	17
ఒకసారిగీతతాళము	21
ఒక్కటిమొదటసశబ్దము	15
ఒగిఁదత్తజ్జాతిలఘు	20
ఒనరఁగఖండజాతిని	8
కరతలయుగసంయోగ	9
కళయనమూఁడువిధంబుల	23
కాలమార్గక్రియాంగకగ్రహ	11
క్రమమునమార్గములారిటి	13
ఖండతాళమునఁ జక్కఁగ	44
ఖండప్లుతయంత్రమ్మున	56
గణితాధారము సర్వలోక	2
గీతము వెనుకనెతాళము	20
గురుమేరులేఖనక్రమ	54
గురుయంత్రంబునుమీఁదిటి	,,
గురుయంత్రమునఁగ్రిందివరుస	50
గురుయంత్రాధఃపంక్తికి	54
గొప్పయంగంబులాద్యంత	25

పద్యములు.	పుట.
గొప్పయంగములను	25
గొప్పయంగ మైనఁగురుచ	,,
గోమున "తలప్రతిష్ఠా	8
చతురంగుళప్రమాణము	19
చతురక్షరకాలాన్విత	21
చతురశ్రజాతికిఁజన్యగా	27
చతురశ్రజాతి మొదలుగ	47
చతురశ్రజాతియు	36
చతురశ్రతాళసంగతి	41
చతురశ్రత్ర్యశ్రంబులు	21
చతురశ్రద్రుతయంత్రము	53
చతురశ్రద్రుతయంత్రముగతి	50
చతురశ్రిలఘుగురుప్లుత	,,
చతురశ్రిలఘుమేరుసరణి	,,
చెన్నొప్పఁగమార్గక్రియ	14
చెలఁగిదక్షిణవార్తిక	13
జాతిసంఖ్యాక్రమంబున	30
జాతులకన్నిటికిని	22
జాతులనేర్పటఁబుట్టిన	19
ఝంపాత్రిపుటలనుద్రుత	64
తగద్రుతయంత్రమందలి	48
తగుద్విమాత్రమనఁగ	19
తత్తజ్జాతిలఘుద్విగు	20
తత్తన్నామవిశేషము	14
తనయథాక్షరకాలంబు	24
తన వామకరముఁబతాక	16
తల్లఘుయుగ్మము	12

పద్యములు.	పుట.
తాళగీతంబులొకటిరై	21
తాళదశప్రాణంబులు	5
,,	11
,,	27
తాళము వెనుక నెగీతము	20
తాళయథాక్షరకాలము	24
తాళవేళయందుఁదదను	19
తీర్థపాదప్రియాతి	26
తుద మొదళ్లనల్పాంగ	25
తొమ్మిది మొదటిగృహంబుల	56
తౌర్యత్రికమత్తేభ	9
త్ర్యశ్రతాళమునందు	42
దానసానుద్రుతస్థిత	23
దొడ్డుక్రొంచంబులన్నట్టి	26
ద్వికళ హెచ్చించిక్రియతోడ	23
ద్రుతమధ్యవిలంబము	24
ద్రుతము మొదలుగాఁగ	53
ద్రుతమేకూపరిసంక్తుల	54
ద్రుతయంత్రమహాత్ముల	48
ద్రుతయంత్రాధఃపక్తికి	53
ద్రుతలఘువరగురు	61
ధాతకునిఖిలప్రాణి	1
ధ్రువమును మఠ్యము	63
ధ్రువశమ్యతాళనామ	15
నారదాదులు గేయవిహారు	8
నాస్త్యంబరగండునకు	6
నూరుతమ్మిరేకుల	11

పద్యములు.	పుట.
నృత్తగీతవాద్యనిర్ణీత	24
పంచాక్షరమితకాల	22
పడియేనంటగ రాదుగాని	59
పదుమూఁడు మొదటిగృహములు	55
పదునేడు మొదటిగృహములు	,,
పరక భాగంబునారీతి	13
పౌనఁగనంత్యోపాంత్యములు	58
ప్రకటించ నేలనిన్ను	4
ప్లుతముఖంబులక్రింద	39
బహువిధంబులైన	5
భరతాదినిఖిలవిద్యా	6
భూదేవజాతిలో	51
భూనాథజాతి మొదలుగ	52
భూవరముఖజాతుల యెడ	60
మదనారిహృదయ మోదన	1
మధ్యలయఁదగ్గిరెట్టించ	24
మహితాగమప్రచోదిత	65
మాత్రలనియమ మేమరక	39
మార్గదేశిక్రమంబును	14
మిశ్రతాళమునఁగ్రమ్మిన	43
ముందరిగేహము లేనును	56
మునుపును బర్వతనారద	4
మొదటఁగురుచయంగములు	25
మొదట మూఁడిండ్లులిఖియించి	50
మొదటింటఁద్రుత మొక్కటుంచుకొని	48
మొదటిండ్లురువదిముందరి	56
మొదటిమ్ములెనిమిది	,,

పద్యములు.	పుట.
మొదటిల్లోకట్టొత్రాయుచు	47
రంజితావాపనిష్కృతిమ	15
రహింకళాద్వయమొక	12
రాజముఖ్యచతురుదార	53
రాముని దశముఖ	1
లఘుగురుద్రుతములు	63
లఘుగురుప్లుతమేరు	52
లఘుమేరునకుఁగ్రింద	59
లఘుసమాఖ్యఁజెల్లు	19
లలిగురువులురెండు	62
లలితపదక్షుకాలా	22
లలితార్ధేందునిభం	18
లలినద్రుతము	,,
లాలితగురుప్లుతంబుల	23
వరతౌర్యత్రికలక్షణ	6
వరలఘు గురుప్లుతంబుల	48
వరుసన్ బెద్దవిభుండు	3
వరుసన్నృత్తగీతవాద్య	9
వామకరంబుచేతనదవర్	16
వారలలోన ముఖ్యుఁడయి	3
వార్తికమార్గంబువర	13
వివరించెదవినుము	49
విశదాను ద్రుతమేరువు	53
విషమసమానాగతములు	21
వెలయునతీతానాగత	20
వెసనధఃపంక్తిలో	49
శారదచంద్రికాశారదశారద	1

పద్యములు.	పుట.
శివరూపమగు "త" కారం	9
శివశక్త్యాత్మకమై పవిత్ర	10
శుద్ధనాట్యము జేసె	8
శ్రీకరసదాశివాఖ్య	3
శ్రీకరసద్గుణవితతికి	6
శ్రీమద్వ్యామననగర	11
శ్రీరమణీమ్మృదుచరణాం	27
శ్రీవాణీరమణీ	1
శ్రీసదాశివేంద్ర చెప్పెద	19
శ్రుతిజాతివిశారదులై	10
సంకీర్ణతాళమొంచఁగ	45
సంకీర్ణప్లుతగోపురాధర	60
సతతనవాక్షరకాలా	22
సన్నిధినున్ననన్ను	4
సప్తాక్షరకాలాన్విత	22
సమకోష్ఠంబుమాహాత్తు	62
సమకోష్ఠవిషమకోష్ఠ	48
సమయునస్రోతోసహాయన	25
సరసుఁడు లాస్యదర్శన	5
సర్వేశ్వరునియందు	2
హరివిభుండను ద్రుతంబున	18
హరిహరసామ్యభాసుర	65